

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE**

**CIETUŠĀ LOMA IZLĪGUMA PROCESĀ UN
SEKUNDĀRĀ VIKTIMIZĀCIJĀ**

BAKALaura DARBS

Autors: **Jana Aboļeviča**

Studenta apliecības Nr.: ja10051

Darba vadītājs: vieslektors Jānis Maizītis

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā „Cietušā loma izlīguma procesā un sekundārā viktimizācija” pētīta tādu trīs jautājumu kā cietušais kriminālprocesā, izlīguma process un sekundārā viktimizācija savstarpējā saistība un nozīme, ievērojot būtisko nozīmi cietušā vajadzību un interešu nodrošināšanā, kam līdz šim tika pievērsta tikai pakārtota nozīme, un ievērojot Eiropas parlamenta un padomes direktīvas Nr.2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI, aktualitāti.

Bakalaura darbs sastāv no trīs nodaļām, pirmā nodaļa ir cietušā kriminālprocesā raksturojums, kas ietver vispārīgu apskatu, cietušā vajadzību un tiesību analīzi. Otrā nodaļa ir izlīguma procesa un cietušā lomas izlīgumā apskats. Trešā nodaļa ir sekundārās viktimizācijas apskats, kas sastāv no jēdziena raksturojuma, sekundārās viktimizācijas cēloņu un novēršanas risinājumu apskata.

Atslēgvārdi: cietušais, izlīgums, kriminālprocess, sekundārā viktimizācija.

ANNOTATION

Bachelor's work „The role of the victim in the settlement process and secondary victimization” contains research of the relationship and the importance of three questions as the victim in criminal proceedings, the settlement process and secondary victimization, in view of the significant role of the needs and interests of the victim, which until now has been only a subordinate role, and in the light of the European Parliament and Council Directive No 2012/29/ES laying down a crime victims' rights, support and protection of minimum standards, and replacing Council Framework Decision 2001/220/TI, currency.

Bachelor's work consists of three sections, the first chapter is characterization of the victim in criminal proceedings, which include a general overview, analysis of the victim's needs. The second chapter is an overview of settlement process and the role of the victim in the settlement process. Chapter three is an overview of secondary victimization which consists of an overview of secondary victimization, causes and prevention solution.

Keywords: victim, settlement, criminal procedure, secondary victimization.

Satura rādītājs

ANOTĀCIJA	2
ANNOTATION	3
IEVADS	5
1. CIETUŠAIS KRIMINĀLPROCESĀ	7
1.1. Vispārīgs apskats	7
1.2. Cietušā vajadzības	13
1.3. Cietušā tiesības: tiesības uz efektīvu aizsardzību un kompensāciju, un taisnīguma atjaunošana	17
2. IZLĪGUMA PROCESS UN CIETUŠĀ LOMA IZLĪGUMĀ	21
2.1. Izlīguma procesa apskats	21
2.2. Cietušais izlīgumā	26
3. SEKUNDĀRĀ VIKTIMIZĀCIJA	28
3.1. Jēdziena raksturojums	28
3.2. Sekundārās viktimizācijas cēloņi	31
3.3. Sekundārās viktimizācijas novēršanas risinājumi	34
KOPSAVILKUMS.....	37
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS	39

IEVADS

Notiekot noziedzīgam nodarījumam, tiek atstāta ietekme gan uz konkrētiem indivīdiem, gan sabiedrību kopumā, kas prasa taisnīgu risinājumu tagadnē, šāda notikuma novēršanu arī nākotnē, kā arī pašu indivīdu emocionālās stabilitātes nodrošināšanu nākotnē.

Kā ir norādījis prof. Hovards Zehrs (Howard Zehr): "Noziegums - ievaino cilvēkus un viņu attiecības. Šis fakts rosina atjaunot taisnīgumu, šajā procesā iesaistot cietušo, likumpārkāpēju, kā arī sabiedrību, lai meklētu risinājumus, kas veicinātu dziedināšanu, izlīgšanu un mierinājumu".¹

Līdz ar to viens no būtiskāk risinājumiem atklājas cietušā nozīmīguma kriminālprocesā izvērtējums, izlīguma procesa analīze un sekundāru seku uz cietušo analīze, novēršot jebkādu atkārtotu ciešanu nodarīšanu cietušajam jeb tā saucamo viktimizāciju.

Ievērojot Eiropas parlamenta un padomes direktīvas Nr.2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI, pieņemšanu, daudzi šajā darbā atspoguļotie jautājumi šobrīd ir ieguvuši būtisku nozīmīgumu un līdz ar to ir nepieciešams vienots apskats.

Līdz ar to pamatā tiek izvirzīti tādi trīs jautājumi kā cietušā loma kriminālprocesā, uzsverot tā vajadzības un tiesības, īpaši izdalot tiesības uz efektīvu aizsardzību, kompensāciju un taisnīguma atjaunošanu, izlīguma process, pievēršot uzmanību cietušajam, un sekundārā viktimizācija kā nepieļaujams process.

Darba mērķis ir veikt pētījumu, apkopojot vienotā veidā visas šo trīs pamatelementu, proti, cietušā, izlīguma procesa un sekundārās viktimizācijas, raksturīgās pazīmes un atklājot to saturu, vērtējot attīstības gaitu, praksi un aplūkojot tā vietu kriminālprocesā.

Lai sasniegtu darba mērķi tika izvirzīti šādi pētījuma uzdevumi:

1. Studēt un analizēt tēmai atbilstošo literatūru (dažādu autoru grāmatas, publikācijas, rakstus internetā), normatīvos aktus, kā arī juridiskās prakses materiālus.
2. Aplūkot cietušā vajadzības un tā lomu, izlīguma procesa īpatnības, cietušā vajadzības savstarpējā saistībā ar izlīguma procesu, kā arī sekundārās viktimizācijas jēdzienu, tās izpratni, cēloņus un risinājumus.
3. Apkopot iegūto informāciju.
4. Izdarīt secinājumus.

Darba izstrādei tika pielietotas tādas **zinātniskās metodes** kā vēsturiskā, analizējot dažādu pamatelementu nozīmes un noteikumu attīstību, ievērojot normatīvo aktu izmaiņas, likumprojektus un vēsturiskos apstākļus. Salīdzinošā metode tika pielietota, salīdzinot

¹ [b.a.] Izlīgums. Pieejams: <http://www.probacija.lv/674> [aplūkots: 2015.gada 02.oktobrī]

noteikumus ar ārvalstīm. Tika pielietota induktīvā metode, piemēram, no konkrētām pazīmēm izdarot vispārīgus secinājumus. Kā arī deduktīvā metode, piemēram, no cietušā vispārīgajām vajadzībām konkretizējot saturu attiecībā uz sekundārās viktimizācijas novēršanu. Savukārt sistēmiskā metode izpaudās, piemēram, kā tiesību un vajadzību sistēmisks apskats.

Darbs strukturēts 3 nodaļās. Pirmā nodaļa ir cietušā kriminālprocesā raksturojums, kas ietver divas apakšnodaļas, proti, vispārīgu apskatu un cietušā vajadzību un tiesību analīzi. Otrā nodaļa ir izlīguma procesa un cietušā lomas izlīgumā apskats, kas sastāv no divām apakšnodaļām, pirmkārt, izlīguma procesa un, otrkārt, cietušā izlīgumā analīzes. Savukārt trešā nodaļa ir sekundārās viktimizācijas apskats, kas sastāv no trīs apakšnodaļām, proti, jēdziena raksturojuma, sekundārās viktimizācijas cēloņu apskata un novēršanas risinājumu apskata.

1. CIETUŠAIS KRIMINĀLPROCESĀ

1.1. Vispārīgs apskats

Noziedzīgs nodarījums kā sociāla parādība sevī ietver dažādu cilvēku iesaisti, vienmēr esot kādam, kas to īstenojis un kādam, kas no tā cieš, katrā konkrētajā gadījumā ietverot gan plašāku, gan šaurāku un gan vieglāk, gan grūtāk identificējamu cietēju loku un, lai gan tam ir noteikts sociāls raksturs, radot sociālas sekas, kas veido izmaiņas līdzšinējā sociālā vidē, tam līdztekus cietējs pārsvarā ir kāda konkrēta persona un kriminālprocesā pastāv konkrētas robežas, uz ko tas ir attiecināms.²

Ir skaidrs, ka notiekot noziedzīgam nodarījumam, tiek īpaši skarta persona, kas noziedzīgā nodarījumā ir cietusi no pāridarītāja, kuras krimināltiesisko attiecību ar noziedzīgo nodarītāju atrisinājumam tiek īstenots kriminālprocess kā tiesiska norise, kurā kā viena no dalībniekiem lomu ieņem cietusī persona.³

Lai persona baudītu ar likumu noteikto aizsardzību tai ir jāatbilst attiecīgām pazīmēm. Par cietušo kriminālprocesā, saskaņā ar spēkā esošajiem Kriminālprocesa likuma⁴ 95.panta pirmās un otrās daļas noteikumiem, var būt fiziskā vai juridiskā persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts tāds kaitējums kā morāls aizskārums, bet ne aizskārums kā noteiktas sabiedrības grupas vai daļas pārstāvim, tātad, tiešs aizskārums, vai kaitējums kā fiziskas ciešanas vai mantisks zaudējums.

Tāpat arī personas nāves gadījumā par cietušo kriminālprocesā, kā nosaka Kriminālprocesa likuma 95.panta trešā daļa, var būt pārdzīvojušais laulātais, mirušā augšupējais vai lejupējais radnieks, adoptētājs, pirmās pakāpes sānu līnijas radnieks, proti, kāds no likumā minētajiem cietušā tuviniekiem.

Tādejādi, Kriminālprocesa likuma 95.panta trešās daļas gadījumā, kāds no tuviniekiem var tikt atzīts par cietušo nevis tādēļ, ka tas ir tieši cietis no noziedzīga nodarījuma jeb pašam izjutot ciešanas, bet gan tādēļ, ka tas iestājas noziedzīgā nodarījumā faktiski cietušās personas vietā, tātad mirušā interešu aizsardzībai.⁵

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 96.panta noteikumiem, procesa virzītājs savlaicīgi informē personu par tās tiesībām un, lai atzītu personu par cietušo kriminālprocesā, jāpastāv pašas personas vai tās pārstāvja noteiktam gribas izteikumam, proti, rakstveida piekrišanai. Par

² Strada-Rozenberga K. Nepilngadīgā, kuram ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 371.lp

³ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 352.lp.

⁴ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, nr.74. Ziņotājs, 2005. 09.jūnijs, nr.11.

⁵ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 355.lp.

cietušā atzīšanu tiek pieņemts izmeklētāja, prokurora vai izmeklēšanas grupas dalībnieka lēmums vai tiesas lēmums - krimināllietas iztiesāšanā līdz tiesas izmeklēšanas sākumam pirmās instances tiesā -, vai cietušā nāves pēc tiesas izmeklēšanas uzsākšanas pirmās instances tiesā vai laikā, kad lieta tiek izskatīta apelācijas instances tiesā, gadījumā - arī pēc tiesas izmeklēšanas uzsākšanas pirmās instances tiesā. Tādejādi, personai jāizsaka griba iegūt cietušā statusu noteiktā termiņā.

Neskatoties uz Kriminālprocesa likuma 96.pantā noteikto cietušā jēdziena regulējumu, proti, kā cietušo, kas par tādu atzīts ar procesa virzītāja lēmumu, praksē ir atzīts, ka ar cietušā jēdzienu tiek saprasts ne tikai cietušais kā kriminālprocesa dalībnieks procesuālā nozīmē, bet arī faktiski noziedzīga nodarījuma rezultātā cietusī persona, neatkarīgi no tā ir vai nav persona atzīta par cietušo ar procesa virzītāja lēmumu.⁶

Ievērojot līdz šim esošās neprecizitātes, tiek izteikti ierosinājumi vienotas un paplašinātas izpratnes veidošanai, nosakot, ka cietušais ir persona, kurai ar noziedzīgu nodarījumu radīts kaitējums, neatkarīgi no ziņošanas policijai un procesa uzsākšanas un konkrēta statusa iegūšanas.⁷

Tomēr, jāatzīmē, ka cietušā jēdziena regulējumā šobrīd ir novērojamas izmaiņas, saistībā ar Eiropas parlamenta un padomes direktīvas Nr. 2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI,⁸ ieviešanu.

Personai piekrītot ieņemt cietušā procesuālo statusu, uzskatāms, ka persona ir izšķīrusies par savu vēlmi aktīvi piedalīties procesā un to ietekmēt, tai skaitā, tikt informētai par procesa virzību, izteikt savu neapmierinātību jeb pieteikt sūdzības un citādi piedalīties procesā, savukārt, ja tā aktīvi piedalīties procesā nevēlās, procesā viņa iesaistīta netiek, izņemot nepieciešamības gadījumus iegūt no šīs personas kriminālprocesam svarīgu informāciju. Faktiski cietušās personas vēlēšanās vai nevēlēšanās būt procesuālā dalībnieka statusā tomēr neietekmē publiskā kriminālprocesa esamību, kas tiek veikts visas sabiedrības interesēs.⁹

Noziedzīgā nodarījumā cietušās personas iespēja izlemt par procesa esamību vai neesamību, gan arī kriminālprocesa turpināšanas iespējamību vai neiespējamību var atstāt

⁶ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa dalībnieki// Rakstu kopas "Pārmaiņu laiks kriminālprocesā" 3.raksts. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 100.lp.

⁷ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 10., 35.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarjumos-cietuso-vajadzibu-nodrosinajums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-petijuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

⁸ Eiropas parlamenta un padomes direktīva Nr. 2012/29/ES ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. 2012. 25. oktobris. Pieejams: <http://www.l2d.lv/leul.php?i=149519> [aplūkots 2015.gada 01.novembrī]

⁹ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa dalībnieki// Rakstu kopas "Pārmaiņu laiks kriminālprocesā" 3.raksts. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 101.lp.

ietekmi uz kriminālprocesa esamību, tomēr kriminālprocesa pamatā pastāv ideja par procesa veikšanu visas sabiedrības interesēs, ievērojot, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšana ir visai sabiedrībai kaitīgs nodarījums. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 6.panta noteikumiem, kas raksturo kriminālprocesa obligātuma principu, amatpersonai, kura ir pilnvarota veikt kriminālprocesu, ikvienā gadījumā, kad viņai ir kļuvis zināms kriminālprocesa uzsākšanas iemesls un pamats, savas kompetences ietvaros ir pienākums uzsākt kriminālprocesu un novest to līdz krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam. Taču atsevišķos gadījumos izšķirošā nozīme kriminālprocesa uzsākšanā ir nevis amatpersonai, kura veic kriminālprocesu, bet gan personai, kurai nodarīts kaitējums, proti, Kriminālprocesa likuma 7.panta otrās daļas gadījumos, kad process tiek uzsākts tikai tad, ja saņemts personas, kurai nodarīts kaitējums, iesniegums.¹⁰

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 96.panta trešās daļas noteikumiem, persona, kura būt par cietušo kriminālprocesā nevēlas, iegūst liecinieka statusu. Tātad tiek uzaicināta sniegt ziņas jeb liecināt par apstākļiem un ar tiem saistītajiem faktiem.

Cietušajam ir Kriminālprocesa likuma 97.pantā noteiktās vispārīgās tiesības jeb noteiktie tiesību vispārīgie principi un Kriminālprocesa likuma 98.pantā līdz 101.pantam noteiktās tiesības, kas īstenojamas dažādās procesa stadijās - pirmstiesas kriminālprocesā un kriminālprocesā tiesā.

Izvēlēties vai īstenot noteiktās tiesības un kādā to apmērā persona ir tiesīga pati, proti, cietušajam piemīt tiesību izmantošanas brīvprātīgums un apjoma noteikšanas brīva izvēle. Neskatoties uz tiesību izmantošanas vai neizmantošanas brīvu izvēli, par iespēju realizēt savas tiesības cietušais noteikti ir jāinformē. Informēšanas pienākums ir būtisks, ievērojot, ka daudzos gadījumos personas pašas nepārzina normatīvajos aktos noteiktās tiesības, un, lai gan parasti tiek prezumēts, ka ikvienai personai ir jāzina normatīvais regulējums, proti, neviens nevar atsaukties uz normatīvo aktu nezināšanu, tomēr, ir būtiski cietušajam zināt savas tiesības, lai tiesību nezināšana vēl papildus tam, ka viņš ticis skarts ar noziedzīgo nodarījumu, neatstātu kādas negatīvas sekas.¹¹

Gadījumā, ja persona bija izteikusi savu vēlmi būt par cietušo, tomēr procesa gaitā viņa šo vēlmi ir zaudējusi, cietušai personai ir tādas pašas tiesības kā izlemt būt par cietušo, tā arī atteikties no iegūtā procesuālā statusa. Šādu abu tiesību salīdzinājums ir pilnībā loģisks un tiesības atteikties no iegūtā procesuālā statusa ir atbilstošas tiesību realizēšanas brīvprātīgumam.

¹⁰ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 357.lp.

¹¹ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa dalībnieki// Rakstu kopas "Pārmaiņu laiks kriminālprocesā" 3.raksts. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 101.lp.

Tādejādi nepastāv piespiedu raksturs ieņemt noteiktu procesuālo statusu ar no tā izrietošajām sekām.¹²

Tāpat savu tiesību īstenošanai cietušais pēc savas brīvas gribas var aicināt pārstāvi, bet gadījumos, kad cietusī persona pati savas tiesības pilnvērtīgi nevar īstenot, proti, ir nepilngadīga, rīcībnespējīga vai ir juridiskā persona, cietušā pārstāvis tiek iesaistīts un piedalās procesā obligāti, tiesības patstāvīgi pašam cietušajam vairs neīstenojot, bet tām pārejot uz personas pārstāvi, ar atsevišķām izņēmuma (personiskajām) tiesībām.¹³

Līdz ar to, īpaša nozīme var būt nepilngadīgā cietušā, kas objektīvu iemeslu dēļ pats nespēj realizēt tiesības, procesuālajām garantijām un šāda cietušā un viņa pārstāvja tiesību savstarpējai saskaņošanai.¹⁴

Bez šaubām cietušajam līdz ar tiesību izmantošanu procesā iestājas zināmi pienākumi. Tomēr ir būtiski, lai cietušajam pastāvētu pareiza izpratne par cietušā statusu, kas to neatbaidītu no statusa ieņemšanas un cietušajam noteiktie pienākumi būtu saprātīgi, proti, personai uzlikto pienākumu saprātīgs apjoms un stingrība, tātad cietušajai personai nebūtu jārodas netiešam pamudinājumam atteikties no noteikta statusa iegūšanas. Šādas netieši radītas bailes no statusa ieņemšanas piespiedu kārtā radītu ierobežojumu pilnvērtīgi izmantot savas tiesības, ir būtiski, ka cietušais jūtas droši procesa gaitā.¹⁵

Daudzos gadījumos, kad cietušajai personai tikuši nodarīti smagi sakropļojumi, garīgas traumas vai īpaši cietsirdīgi noziegumi ar paliekošām sekām, varētu teikt, ka tie sava īpašā rakstura un ietekmes dēļ vienlaicīgi rada kaitējumu jeb ciešanas cietušā tuviniekiem, taču šādas personas kriminālprocesa izpratnē tikai savu ciešanu dēļ netiek atzītas par cietušajiem.¹⁶

Vērtējot cietušā jēdzienu Eiropas parlamenta un padomes direktīvas Nr.2012/29/ES noteikumos, secināms, ka direktīva ir pieskaitāma pie dokumentiem, kas runā par cietušo kā visiem noziedzīgajos nodarījumos cietušajiem, neatkarīgi no nodarījuma veida, kurā tas cietis, un ar cietušo tiek raksturota, pirmkārt, fiziska persona, kurai nodarīts kaitējums, tostarp fizisks, garīgs vai emocionāls, vai ekonomiski zaudējumi, ko tieši izraisījis noziedzīgs nodarījums, un, otrkārt, tās personas, kuras nāvi ir tieši izraisījis noziedzīgs nodarījums, ģimenes locekļi, kuriem minētās personas nāves rezultātā ir nodarīts kaitējums. Lai persona tiktu atzīta par cietušo un

¹² Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 357.lp.

¹³ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa dalībnieki// Rakstu kopas "Pārmaiņu laiks kriminālprocesā" 3.raksts. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 102.lp.

¹⁴ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 354.lp.

¹⁵ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa likuma attīstība: 01.06.2009.-30.06.2009. Kriminālprocesa likuma grozījumu komentāri - kriminālprocesā iesaistītās personas. Speciālā procesuālā aizsardzība. Pierādījumi un izmeklēšanas darbības// Rakstu kopas "Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās" 2.raksts. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 227.lp.

¹⁶ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 356.lp.

baudītu vismaz daļu no noteiktajām garantijām, īpašs lēmums viņas atzīšanai kā priekšnoteikums, netiek izvirzīts. Tomēr, direktīva ir attiecināma tikai uz fiziskajām personām kā cietušajiem, proti, juridiskās personas tā neraksturo.¹⁷

Uzmanība cietušās personas tuviniekiem un atsevišķiem cietušajiem vai cietušo grupām ir pievērsta arī Eiropas parlamenta un padomes direktīvas Nr.2012/29/ES noteikumos. Proti, paredzot atsevišķus cietušos vai to grupas papildinošas procesuālās garantijas. Tomēr, attiecībā uz tuviniekiem, atzīstams, ka Kriminālprocesa likumā, atšķirībā no direktīvas, ir plašāks gadījumu loks, kuros par cietušajiem var atzīt mirušā tuviniekus, kas ietver ne tikai cietuša nāves gadījumu noziedzīga nodarījuma rezultātā, kas pēc autores domām ir vērtējams pozitīvi un ir pareizi. Ņemot vērā, ka mirušā tuvinieki ieņemot cietušā statusu nonāk cietušā vietā viņa tiesību turpmākai aizsardzībai, nav atšķirības kā rezultātā cietušā persona bija mirusi, bet gan tas, ka tiek turpināta viņa pārstāvība.¹⁸

Savukārt, attiecībā uz tuvinieku loku, direktīva atšķirībā no Kriminālprocesa likuma neparedz adoptētāju, tomēr paredz tuvās attiecībās esošos, pastāvīgi un ilgstoši dzīvojušas ar cietušo, nevis tikai laulāto, un apgādājamus. Lai gan Latvijā no civiltiesisko attiecību viedokļa līdz šim laulāto attiecībām cita veida tuvas attiecības netika pielīdzinātas, un netika atzītas kā sekas radošas attiecībā uz kādiem mantiskiem un citiem jautājumiem, un bieži vien iniciējot šo jautājumu tikai kopumā vērtētas negatīvi, Kriminālprocesa likums līdz ar direktīvas ieviešanu tiek pieskaņots.¹⁹

Šādas minēto definējumu atšķirības liecina par nepieciešamību saskaņot savstarpēji jēdziena noteikumus. Protams, gadījumos, kad tiek paredzēts vairāk nekā ar direktīvu noteikts, nav nepieciešamības to grozīt, bet pārējā daļā, kas nav paredzēta, nepieciešams izvērtējums.

Atbilstoši Direktīvas 2.panta „b” punktam, paredzēts papildināt Kriminālprocesa likuma 95.panta trešajā daļā uzskaitīto personu loku, kas var tikt atzītas par cietušo, ja pats cietušais ir miris, ar tādu personu, ar kuru attiecīgā fiziskā persona dzīvoja kopā un ar kuru tai bija kopīga jeb nedalīta saimniecība, izmantojot Kriminālprocesa likuma 12.panta piektajā daļā sniegto tuvinieku definējumu.²⁰

¹⁷ Meikališa A. Jaunas vēsmas cietušo aizsardzībā - ES direktīva par cietušo tiesību minimālajiem standartiem un tās iespējamā ietekme uz kriminālprocesu Latvijā. Avots: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade - kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 142.-143.lp.

¹⁸ Turpat, 143.-145.lp.

¹⁹ Turpat.

²⁰ Likumprojekta „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=276/Lp12> [aplūkots 2015.gada 07.novembrī]

Tāpat ar direktīvu tiek ieviests īpaši aizsargājamo cietušo personu loks. Ievērojot direktīvas noteikumus, šobrīd tiek izstrādāti Grozījumi Kriminālprocesa likumā, kas, tai skaitā, paredz ieviest 96.¹ pantu, kas raksturo īpaši aizsargājamo cietušo, ietverot uzskaitījumu.²¹

Par īpaši aizsargātām tiek izdalītas personas, kuras ir vājākas sava vecuma, veselības dēļ un atkarībā no īpašu noziedzīgu nodarījumu smagā rakstura. Šādas personas ir nepilngadīgie, personas, kuras garīga rakstura vai cita veselības traucējuma dēļ pašas nespēj izmantot savas procesuālās tiesības, personas, kuras cietušas no noziedzīga nodarījuma, kas saistīts ar vardarbību, ko īstenojušas cietušajam tuvas personas, tikumību vai dzimumneaizskaramību, cilvēku tirdzniecību, smagiem miesas bojājumiem vai psihiskiem traucējumiem, rasistiskiem, nacionāliem, etniskiem vai reliģiskiem motīviem.²²

Vērtējot regulējumu, kas saistīts ar cietušajiem un ar to saistītajām tiesībām, novērojams, ka vairākās citās valstīs, piemēram, Nīderlandē, Skotijā, Ungārijā, Igaunijā, atsevišķi pastāv arī cietušo un to atbalsta likumi, raksturojot attieksmi pret tiem un citus saistītos noteikumus. Arī Latvijā pastāv šāda normatīvā akta ieviešanas piedāvājumi. Šādu speciālu normatīvo aktu ieviešana galvenokārt saistās ar cietušā vajadzību un tiesību nozīmīgumu.²³

²¹ Likumprojekts "Grozījumi Kriminālprocesa likumā". Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttcategory=276/Lp12> [aplūkots 2015.gada 07.novembrī]

²² Turpat.

²³ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 10., 35.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarjumos-cietuso-vajadzibu-nodrosinajums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-petijuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

1.2. Cietušā vajadzības

Noziedzīga nodarījuma fakts vienmēr izraisa no noziedzīgā nodarītāja cietušajai personai daudzas nepatīkamas emocijas, to skaitā, satraukumu, nepatiku, neizpratni, vēlēšanos sodīt un daudzas citas emocijas, kas, pastāvot smagākam pārkāpumam, ir tikai būtiskākas un negatīvākas. Risinot izveidojušās krimināltiesiskās attiecības, no noziedzīga nodarījuma un līdz ar to šo emociju rašanās brīža līdz pilnīgam juridiskam atrisinājumam paiet zināms laiks, pilns ar juridiska rakstura procedūrām, kurām jānotiek tiesiski, korekti, taisnīgi, ievērojot gan noziedzīgā nodarījuma izdarītāja, gan cietušā intereses un vajadzības, tāpat arī sabiedrības kopumā intereses un vajadzības.²⁴

Parasti noziedzīgs nodarījums ir neprognozējama, nestandarta situācija, kurai sabiedrība un tās atsevišķie indivīdi parasti nav gatavi, jo šādas situācijas nav iespējams prognozēt. Tātad pastāv zināmā mērā nesagatavotība priekš attiecīgās situācijas iestāšanās un tās sekām.²⁵

Neskatoties uz to, ka juridiski ar apzīmējumu "no noziedzīgā nodarījuma cietusī persona", proti, personīgi tieši no noziedzīga nodarījuma cietusī persona, tiek saprasta šaurāka nozīme nekā "ciešanas" sadzīves nozīmē, proti, vispār ciešanas, kas ir saistītas ar noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, tomēr būtiska nozīme ir arī radītajām ciešanām sadzīviskā nozīmē, tātad cietušās personas emocionālajam un psiholoģiskajam stāvoklim. Tas ir saistīts ar sekām, ko atstāj sabiedrības indivīdu emocionālais un psiholoģiskais stāvoklis, proti, negatīvam šādam stāvoklim ir iespējamās diezgan negatīvas sekas, kas atspoguļojas personas attiecībās ar citām personām, personas veselībā, darbā un daudzos citos aspektos.²⁶

Tomēr var novērot, ka ir notikusi pāreja no formālas fokusēšanās uz likumpārkāpēja sodīšanu kriminālprocesā uz mērķi fokusēties uz cietušā vajadzībām un likumpārkāpēja atbildības uzņemšanos, lai mazinātu nodarītā nodarījuma sekas. Tādejādi skatot problēmu plašākā mērā, kas visnotaļ ir vērtējams pozitīvi.²⁷ Taču bez šaubām tā no teorijas ir pēc iespējas ieviešama praksē.

Lai gan ir ļoti būtiski risināt to, lai persona, kas ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, to vairs neizdara atkārtoti, tātad, ne tikai attīstīt šo personu sodīšanu, bet gan to resocializāciju, kam ir ticis pievērsts arī būtisks nozīmīgums, un kas, protams, ir pozitīvi vērtējams, tomēr, jāatzīst, ka ir bijusi nepietiekami pievērsta uzmanība arī otrai noziedzīgajā nodarījumā iesaistītajai pusei,

²⁴ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 352.lp.

²⁵ [b.a.] Cietušo tiesības. Pieejams: http://www.cac.lv/lv/cietuso_tiesibas [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

²⁶ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 355.-356.lp

²⁷ Ziedīņa D. Izlīguma īstenošanas pieredze Valsts probācijas dienestā. 2013. 04.oktobris. Pieejams: www.mediacija.lv/images/2013_10/DianaZiedina_VPD.pdf [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

proti, cietušajam un arī sabiedrībai kopumā, uz ko tiek atstāta ietekme. Tādejādi ir kļuvis aktuāls cietušā nozīmīgums kriminālprocesā un viņa vajadzību nodrošināšana.²⁸

Turklāt, vērtējot ciešanas, kas radušās tieši cietušās personas tuviniekam, neskatoties uz netiešo raksturu, arī šādām personām ir nepieciešams gan psiholoģisks, gan finansiāls atbalsts, tādēļ valsts pienākums ir īstenot pasākumus šāda atbalsta īstenošanai. Tomēr, protams, šāds atbalsts nav iespējams absolūts un ir atkarīgs no valsts finansiālajām iespējām, jo pamatā kā būtiskākā aizsardzība tiek nodrošināta vispirms pašai tieši cietušajai personai. Lai gan šādam ar vien plašākam personu atbalstam būtu pakāpeniski jāattīstās.²⁹

Ja vērtēt gadījumus, kad process tiek uzsākts tikai tad, ja saņemts personas, kurai nodarīts kaitējums, iesniegums, un šo gadījumu uzskaitījuma izmaiņas likumā, var secināt, ka situācijās, kad no cietušajiem ticis noņemts pierādīšanas pienākuma slogs, reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits pieaug pat vairākas reizes. Līdz ar to, ir secināms, ka pašu cietušo personu iniciatīva bieži vien nepastāv, kam par pamatu var būt dažādi gan ārēju, gan iekšēju pamudinājumu vadīti iemesli, taču tas ir noteikti vērtējams negatīvi un būtu veicama darbības iemeslu analīzei un tā novēršanai.³⁰ Tāpat arī nav pietiekama cietušo persona iniciatīva situācijās, kad kriminālprocess var tikt uzsākts bez personas iesnieguma.

Sabiedrībai un valstij kopumā ir nozīmīgi, ka par noziedzīgajiem nodarījumiem tiek ziņots. Aktualizētais strīds par plašsaziņas līdzekļos izskanējušo ģenerālprokurora Ērika Kalnmeiera norādi par policijas lielo noslodzi sīko zādzību izmeklēšanā, kas radīja sabiedrībā viedokli, ka tiek uzsvērts par policijas darba traucēšanu ar vēršanos par zādzību faktu, ir liecinājis par sabiedrībā pastāvošiem pretrunīgiem vērtējumiem. Pēc autore domām diemžēl šāds veids kā informācija tika uztverta, proti, ka policijas darbs nav lieki jānoslogo, informāciju par notikušo noziedzīgo nodarījumu paturot pašam indivīdam pie sevis, praktiski bieži vien arī tiek īstenots ikdienā, proti, ļoti daudzos gadījumos sabiedrībā nepastāv iedrošinājums vērsties policijā. Šāda situācija nav pieļaujama un ir jāveic darbs pie tās novēršanas.³¹

Ņemot vērā, ka daudzos gadījumos par notikušajiem noziedzīgajiem nodarījumiem netiek ziņots policijai, jo noziedzīgu nodarījumu gadījumos personas izjūt apjukumu un neapzinās savu turpmāko reakciju uz notikušo un kāda veida procesuālās darbības viņiem ir jāīsteno, kur jāvēršas un, kādas tiesības viņiem kā cietušajiem piemīt, būtiska nozīme ir valstiskā līmenī nodrošināt šo personu aizsardzību no tāda aspekta, ka tām ir iespēja meklēt palīdzību neskaidro

²⁸ Bordāns J. Atjaunojot sabiedrības ticību tiesiskumam. Jurista vārds, 2014. 21.janvārī, nr.3, 7.-9.lpp.

²⁹ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 356.lp

³⁰ Turpat, 358.lp.

³¹ Kalnmeiers Ē. Ģenerālprokurors: ir jāziņo par ikvienu noziedzīgu nodarījumu. Jurista Vārds, 2015. 8. decembrī, nr. 48, 4.lp.

jautājumu noskaidrošanā un atbalsta saņemšanā. Tātad, ir nepieciešams pievērst uzmanību cietušo personu vajadzībām.³²

Personai nokļūstot no noziedzīga nodarījuma cietušas personas lomā, viņa nonāk tādā kā psiholoģiski nestabilā situācijā, kurā viņai ir nepieciešama palīdzība situācijas pārvarēšanā, psiholoģisks atbalsts. Šādu atbalsta vajadzību apmierinājumam ir cieša sasaiste ar tā saucamo sekundāro viktimizāciju, kas rodas cietušajām personām kā sekundāras sekas, pilnvērtīgi neatrisinot situāciju, neesot pietiekošam atbalstam pēc nozieguma, sabiedrības neadekvātas un negatīvas reakcijas rezultāts vai no policijas un citu institūciju puses, tāpat arī no ģimenes locekļiem saņemtās neizpratnes vai cietsirdības rezultāts. Tātad, savlaicīgi nesniedzot nepieciešamo palīdzību un atbalstu, sekundāri traumējot šo personu.³³

Lai mazinātu kaitējumu, būtu nepieciešams ievērot tādas cietušā vajadzības kā laiks nomierināties, padomāt, tikt uzklausītam, iespēja uzdot jautājumus, vēlme, lai pāridarītājs saprot savas uzvedības ietekmi un cietušā emocijas, patiesa un brīvprātīga atvainošanās, iespēja visu vērst par labu, pārliecība, ka nodarījums neatkārtosies. Tādejādi, vērtējot cietušo no daudz plašāka skatu punkta. Turklāt, šādas vajadzības varētu likties pat par diezgan pašsaprotamām un ir vērtējamas kā tādas, ar kurām jāpanāk personas emocionālo miera stāvokli jeb emocionālo stabilitāti.³⁴

Tāpat arī, tā kā noziedzīgi nodarījumi un to radītās sekas ir atšķirīgas un atšķirīgi ir arī noziedzīgos nodarījumos cietušie, atbilstoši viņu vecuma grupai, viņu sociālekonomiskai situācijai un dzīves pieredzei, ievērojot cietušo personu šo dažādību, papildus jāspēj novērtēt cietušo individuālās vajadzības. Šīs vajadzību atšķirības raksturo arī cietušo un likumpārkāpēju attiecību pieredze atkarībā no viņu savstarpējās pazīstamības un tuvības pakāpes. Personām jeb speciālistiem, kuri sastopas ar šīm dažādām cietušo grupām, viennozīmīgi būtu tas jāņem vērā, taču tā priekšnoteikums ir nepieciešams zināt un prasme atpazīt un novērtēt konkrētā cietušā individuālās vajadzības, prasme organizēt savu darbu atbilstoši konkrētas mērķgrupas specifiskajām iezīmēm un spēja efektīvi izmantot attiecīgus resursus. Tādejādi šiem speciālistiem ir jābūt izpratnei un atbilstošai pieejai.³⁵

Šāda pieeja prasa papildus praktisko iemaņu attīstīšanu, tādejādi speciāli izveidotu apmācību īstenošanu un papildus speciālistu iesaistīšanu, piemēram, psihologu iesaistīšanu.

³² [b.a.] Cietušo tiesības. Pieejams: http://www.cac.lv/lv/cietuso_tiesibas [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

³³ Turpat.

³⁴ Ziediņa D. Atjaunojošā taisnīguma izpratne un pieejamās metodes - kā tās izmantot savā praksē. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/atjaunojosa-taisniguma-izpratne> [aplūkots 2015.gada 19.oktobrī]

³⁵ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 15.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarjumos-cietuso-vajadzibu-nodrosinajums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-petijuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

Viens no veidiem kā realizēt individuālo vajadzību apzināšanu, protams, ir kopējo individuālo pazīmju apzināšana konkrētām īpaši aizsargājamām personām, kā tas tiek ieviests īpaši izdalot regulējumu par īpaši aizsargājamo cietušo personu loku. Šādām personām tiek paredzētas, piemēram, tiesības piedalīties procesuālajās darbībās kopā ar uzticības personu.³⁶ Tomēr, šādu individuālo vajadzību apzināšana nebeidzas vien ar īpašu personu kategorijām, bet gan individuālās vajadzības var būt atkarīgas arī no citiem apstākļiem.

Noziedzīga norādījuma rezultātā kaitējums var būt radies arī cietušā tuviniekiem, kas arī ir uzskatāmi par tādiem, kam ir nepieciešams atbalsts. Proti, kā iepriekš darbā tika analizēts, personām, kurām kaitējums tieši nav radies, konkrēts statuss kriminālprocesā tām netiek piešķirts, tādējādi trešo personu interesēm un vajadzībām netiek pievērsta pietiekama uzmanība. Kā galvenais iemesls ierobežotajam personu lokam tiek minēts kriminālprocesa sarežģītība un krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma traucēšana. Protams, ka nebūtu lietderīgi par cietušo atzīt ikvienu, kas izjūt morālu aizskārumu, tomēr, ir būtiski risināt šādu personu iespējas saņemt atbalstu ārpus kriminālprocesa ietvariem.³⁷

Identificējot vajadzības, par pamatu var tikt ņemtas vērā arī noteicošās negatīvās sajūtas, kas ir radušās līdz ar noziedzīgo nodarījumu, proti, baiļu gadījumā rodas vajadzības pēc drošības, dusmu gadījumā vajadzība pēc taisnīguma, bažu gadījumā vajadzība pēc kontroles, kauna gadījumā vajadzība pēc cieņas un vainas apziņas gadījumā vajadzība pēc piedošanas. Tātad līdz ar pastāvošo sajūtu identificēšanu nonākot pie vajadzību apzināšanas, sasniedzot šo vajadzību apmierināšanu iespējams sasniegts pilnvērtīgu cietušā ar nodarījumu radušos seku novēršanu, atgriežot līdzšinējo emocionālo, psiholoģisko stāvokli.³⁸

³⁶ Likumprojekts "Grozījumi Kriminālprocesa likumā". Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=276/Lp12> [aplūkots 2015.gada 07.novembrī]

³⁷ Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 12.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

³⁸ Ziediņa D. Atjaunojošā taisnīguma izpratne un pieejamās metodes - kā tās izmantot savā praksē. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/atjaunojosa-taisniguma-izpratne> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

1.3. Cietušā tiesības: tiesības uz efektīvu aizsardzību un kompensāciju, un taisnīguma atjaunošana

Atbilstoši funkcionējošas efektīvas kriminālprocesuālas sistēmas darbības un pilnvērtīga kriminālprocesa mērķa sasniegšanas interesēm procesa īstenošanā pilnvērtīgi jāspēj nodrošināt gan apsūdzētā, gan cietušās personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Proti, neskatoties uz šo procesa dalībnieku atšķirībām, tiem ir jābūt vienlīdzīgiem tiesību uz taisnīgu tiesu izmantošanā, nesamazinot cietušā tiesības tikai tādēļ, ka virspusēji viņam ir mazāka loma.³⁹

Ne tikai apsūdzētā, bet arī citu, proti, arī cietušo personu, tiesības uz taisnīgu tiesu paredz Satversmes 92.pants, kura izpratnē cietušai personai ir tiesības uz procesu, kuram saprātīgā laikā jānoslēdzas ar spēkā stājušos stabilu spriedumu.⁴⁰

Cietušo personu interešu aizsardzībai nepieciešams nodrošināt efektīvu aizskarto interešu aizsardzības mehānismu, pievērst īpašu uzmanību cietušā informētībai par procesa būtību, saturu, tiesiskajām sekām. Informētības nodrošināšanas nozīmīgums pastāv, ņemot vērā ciešo saistību ar procesa rezultātā atstātajām sekām uz cietušo.⁴¹

Cietušo tiesības ir saistītas un izriet no vairākām cilvēka pamattiesībām, kas ir noteiktas Latvijas Republikas Satversmē,⁴² kā arī starptautiskajos tiesību aktos, un, protams, cietušo tiesības tiek atspoguļotas arī nacionālajos tiesību aktos.⁴³

Ievērojot cietušā vēlmi pēc ātra un taisnīga attiecību noregulējuma, kas sasaistās ar vainīgās personas nožēlas panākšanu, tās sodīšanu, kompensācijas saņemšanu, kā būtiskas cietuša tiesības tiek uzsvērtas tiesības uz efektīvu aizsardzību un kompensāciju, un taisnīguma atjaunošana.⁴⁴

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 1.pantā noteiktajam kriminālprocesa likuma mērķim, kas ir visu noteikumu pamatā, ir jāpastāv tādai kriminālprocesa kārtībai, kas nodrošina efektīvu

³⁹ Strada-Rozenberga K. Cietušais tiesību realizācija privātās apsūdzības lietās - krimināltiesiskais regulējums, prakse, problēmas, risinājumi. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 759.lp

⁴⁰ Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 390. – 392.² panta un 1997.gada 20.februāra likuma "Grozījumi Latvijas Kriminālprocesa kodeksā" pārejas noteikumu 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002.gada 5.marta spriedums lietā nr.2001-10-01.

Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19&smode=1> [aplūkots: 2015.gada 02.decembrī]

⁴¹ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 369.lp

⁴² Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, nr.43, Ziņotājs, 1994. 31.marts, nr.6.

⁴³ Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 7.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

⁴⁴ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumus cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS" 2013. 22.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarījumos-cietuso-vajadzību-nodrosinājums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-pētījuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē.

Proti, kriminālprocesa kārtībai jānodrošina efektivitāte un taisnīgums. Šāds taisnīgs noregulējums nozīmē taisnīgu mērķi un rezultātu, kā arī taisnīgu veidu kā līdz tam nonāk, tātad, pastāvot nepieciešamībai atzīt kā vienlīdz nozīmīgas visas iesaistītās puses, to likumīgās intereses un, ja kādu iemeslu dēļ tās pašas nevar realizēt likumīgās tiesības, nodrošinot šādām personām papildus procesuālās garantijas.⁴⁵

Ir jānodrošina, ka tiek ievērotas cietušā tiesības uz cieņas pilnu attieksmi un atzīšanu, tiesības saņemt piemērotus atbalsta pasākumus, informāciju, līdzdalības tiesības, tiesības uz advokātu, fizisko drošību un privātumu, kā arī atlīdzību. Pēc autores domām bieži vien praksē netiek pievērsta pietiekama uzmanība attieksmei un ir ļoti būtiska iepriekš minētā cieņas pilnā attieksme.⁴⁶

Cietušajam jābūt tiesībām uz efektīvu piekļuvi justīcijai, tātad uz atbalstu un informētību, kas nodrošinātu, ka cietušais zina un saprot savas tiesības, kā arī atsaucību tiesību izmantošanā. Tātad ne tikai formāli paredzēt tiesības normatīvajos aktos, bet arī paredzēto tiesību efektivitāti, ka tās ir iespējams izmantot.⁴⁷

Gadījumā, ja kāda persona ir cietusi noziedzīgā nodarījumā, taisnīguma atjaunošana nozīmē, ka neskatoties uz to, ka valsts nav spējusi pasargāt šo personu no kaitējuma, kā galvenais uzdevums rodas veikt nepieciešamās darbības, lai mazinātu kaitīgās sekas, tātad sniegt atbalstu gan emocionāli, gan materiāli, turklāt nepieļaut kaitējuma atkārtošanos, tas ir, sekundāru un atkārtotu viktimizāciju. Nepietiek ar to, ka vainīgā persona saņem sodu, jo sodīšana kā iespējama gandarījuma sniegšana nenodrošina iepriekšējā stāvokļa atjaunošanu un nevar būt pamatmērķis.⁴⁸

Tādejādi, tiesiskuma atjaunošana ir skatāma daudz plašāk, proti, nepietiek vien ar kriminālprocesa pabeigšanu, bet taisnīgums un tiesiskums tiek atjaunots līdz ar tiesisko līdzsvaru cietušajam un tā integrāciju sabiedrībā. Turklāt, cietušās personas integrācija sabiedrībā ir ne tikai indivīda līdzsvaru atjaunojošs, bet gan tiek atjaunots visas sabiedrības līdzsvars kā

⁴⁵ Strada-Rozenberga K. Nepilngadīgā, kuram ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 379.lp

⁴⁶ Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 6.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

⁴⁷ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS" 2013. 27.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzīgos-nodarījumos-cietuso-vajadzību-nodrošinājums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-pētījuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

⁴⁸ Bordāns J. Atjaunojot sabiedrības ticību tiesiskumam. Jurista vārds, 2014. 21.janvārī, nr.3, 7.-9.lpp.

kopumam.⁴⁹ Cietušā integrācija sabiedrībā prasa atbalsta sistēmas plašāku attīstīšanu, proti, arī atbalsta centru darbības attīstīšanu.

Cietušā tiesības uz efektīvu viņa interešu aizsardzību nozīmē nepieciešamās informācijas pieejamību, līdzdarbošanās iespēju, un lietas taisnīgu izspriešanu. Paralēli cietušajam ir tiesības saņemt kompensāciju par viņam nodarīto kaitējumu, kas ir iespējama no likumpārkāpēja, kā arī no valsts. Un kā aktuāla atjaunojošā taisnīguma pamatā ir tiesības izmantot atjaunojošās justīcijas instrumentus, proti, piedalīties izlīgumā un citos pasākumos konflikta seku mazināšanai.⁵⁰

Attiecībā uz kompensācijas apmēra pamatošanu, vērtējot izmaiņas Kriminālprocesa likumā, novērojams, ka bija jau noticis pierādīšanas pienākuma sašaurinājums par labu cietušo personu interesēm, proti, pamatojot tikai mantiskā zaudējuma apmēru, savukārt pārējā daļā kompensācijas apmēru tikai norādot, kas, protams, ir vērtējams pozitīvi.⁵¹

Taisnīguma atjaunošana kā pieeja, kas ir arī izlīguma pamatā, rosina pozitīvo attiecību attīstīšanu, sniedz atbalstu jaunu iemaņu attīstīšanā turpmākas atbilstošas izvēles izdarīšanai, nodarījuma seku apzināšanai un pozitīva risinājuma atrašanai, savu un citu emociju, kā arī uzvedības izpratni. Tādejādi, ja tradicionālā pieeja ir balstīta uz pāridarītāja sodīšanu, proti, balstoties uz likuma pārkāpumu, pārmetumiem un vainas radīšanu, pušu savstarpējo ideoloģisko cīņu, sodu kā līdzekli atturēt turpmāk, bez nozīmes personiskumam, un ignorējot ietekmi, tad atjaunojošās pieejas pamatā ir lietu pozitīva risināšana, balstoties uz kaitējumu, problēmu risināšanu, dialogu, seku mazināšanu, personiskumu un iesaistīšanos.⁵²

Tāpat gadījumā, ja tradicionāli balstīties tikai uz tādu kā pušu savstarpēju cīņu, vienam nodarot otram kaitējumu ar nodarījumu un otram vērstoties ar mērķi kaitēt otram ar sodu, pēc autores domām, puses nerod atrisinājumu, bet gan tieši otrādi ir visu laiku vērstas negatīvi otru iespaidot, kas var atstāt plašākas sekas, proti, iespējams radot arī turpmāk cietušajam vēlmi attiecībās ar trešajām personām nodarīt kaitējumu, ja tam ir palicis aizvainojums un viņam liekas kā pašsaprotami, ka visam pamatā ir ciešanas pret ciešanām.

⁴⁹ Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 6.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

⁵⁰ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS" 2013. 8.-9.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarījumos-cietuso-vajadzību-nodrošinājums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-pētījuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

⁵¹ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 370.lp

⁵² Ziediņa D. Atjaunojošā taisnīguma izpratne un pieejamās metodes - kā tās izmantot savā praksē. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/atjaunojosa-taisniguma-izpratne> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

Protams, katram ir jāatbild par savu rīcību, tomēr, kā ļoti būtiska ir pozitīvu attiecību attīstīšana, veidojot pozitīvu ietekmi gan uz vainīgo, gan uz cietušo. Tas ir iespējams valstij iesaistoties šī jautājuma risināšanā.

Valsts pienākums ir gan tiesiskā, gan sociālā taisnīguma atjaunošana, kas jāpanāk ar cietušā zaudēto sociālo funkciju, tādu kā emocionālo līdzsvaru, fizisko veselību un īpašumu, atgūšanu.⁵³ Līdz ar to, vērtējot un ievērojot cietušā vajadzības, ar cieņas pilnu attieksmi pret cietušo, jānotiek darbam pie cietušā iepriekšējā stāvokļa atjaunošanas, pēc nodarījuma, kas ievaino personas emocionālo stāvokli, ar taisnīgumu tā sakot "dziedējot" personu.⁵⁴

Veids kā "dziedināt" personu tiek izvirzīts un pielietots, ir pušu izlīguma īstenošana, tomēr arī izlīguma procesa gadījumā ir būtiski vai ar izlīgumu tiek panākta taisnīguma atjaunošana.

⁵³ Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 5.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

⁵⁴ Ziediņa D. Atjaunojošā taisnīguma izpratne un pieejamās metodes - kā tās izmantot savā praksē. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/atjaunojosa-taisniguma-izpratne> [aplūkots 2015.gada 19.oktobrī]

2. IZLĪGUMA PROCESS UN CIETUŠĀ LOMA IZLĪGUMĀ

2.1. Izlīguma procesa apskats

Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 66.panta pirmās daļas 13.punktam un 94.panta pirmās daļas 14.punktam, aizdomās turētajam un cietušajam ir tiesības izlīgt. Cietušais var izlīgt ar personu, kura radījusi viņam kaitējumu, visās procesa stadijās un veidos un likumā paredzētajos gadījumos noslēgtais izlīgums būs pamats kriminālprocesa izbeigšanai. Tāpat kā fiziskai personai, arī juridiskai personai, kuras tiesības īsteno tās pārstāvis, atbilstoši Kriminālprocesa likuma 94.panta pirmās daļas 14.punktam, ir tiesības procesā par piespiedu ietekmēšanas līdzekļa piemērošanu izlīgt ar cietušo.

Izlīguma pamatā ir atjaunojošā taisnīguma principi, proti, izlīguma procesā iesaistot cietušo, likumpārkāpēju, kā arī sabiedrību, lai rastu risinājumus, kas veicinātu dziedināšanu, izlīgšanu un mierinājumu.⁵⁵

Noslēgtajam izlīgumam ir nozīme, tai skaitā, personas atbrīvošanai no kriminālatbildības. Saskaņā ar Krimināllikuma⁵⁶ 58.panta otrās daļas noteikumiem, personu, kas ir izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, izņemot tādus noziedzīgus nodarījumus, kuru rezultātā iestājusies cilvēka nāve, var atbrīvot no kriminālatbildības, ja ir panākts izlīgums ar cietušo vai viņa pārstāvi un persona pēdējā gada laikā nav tikusi atbrīvota no kriminālatbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, noslēdzot izlīgumu, un ir pilnīgi novērsusi ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu vai atlīdzinājusi nodarīto zaudējumu.

Ar atbrīvošanu no kriminālatbildības tiek saprasta atbrīvošana no pienākuma tikt tiesātam un tikt pakļautam sodam kā valsts piespiedu līdzeklim. Tātad izlīguma gadījumā noziedzīgu nodarījumu izdarījusī persona iegūst zināmu labumu seku ziņā.⁵⁷

Tāpat izlīgumu ņem vērā nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības, kas tiek regulēts Krimināllikuma 58.¹ panta otrajā un piektajā daļā, proti, nosacīti atbrīvojot no kriminālatbildības, prokurors nolemj neturpināt personas kriminālvajāšanu par šo nodarījumu, ja pārbaudes laikā tā neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu un izpildīs uzliktos pienākumus, kā arī gadījumā, ja noslēgts izlīgums, izpildīs tā nosacījumus, taču, ja persona, kura nosacīti atbrīvota no kriminālatbildības, pārbaudes laikā izdara jaunu tīšu noziedzīgu nodarījumu vai neizpilda uzliktos pienākumus vai izlīguma nosacījumus, tās kriminālvajāšana tiek turpināta.

⁵⁵ Ziediņa D. Atjaunojošā taisnīguma izpratne un pieejamās metodes - kā tās izmantot savā praksē. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/atjaunojosa-taisniguma-izpratne> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

⁵⁶ Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 08.jūlijs, nr.199. Ziņotājs, 1998. 04.augusts, nr.15.

⁵⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs: 1.grāmata Vispārīgā daļa. Rīga: firma "AFS", 2007, 203.lp.

Savukārt vērtējot juridiskās personas veiktu noziedzīgu nodarījumu, atbilstoši Krimināllikuma 70.⁸ panta otrās daļas sestajam punktam, nosakot piespiedu ietekmēšanas līdzekļa mēru juridiskajai personai, kā nosacījumu ievēro vai juridiskā persona ir izlīgusi ar cietušo.

Izlīgums kā atbrīvošanas no kriminālatbildības veids tika ieviests tikai ar 1999.gada 1.aprīli un pastiprināta uzmanība tam tika veltīta tikai līdz ar grozījumiem Krimināllikumā 2012.gada 13.decembrī, līdz ar to, vēl joprojām tiek atzīts par vienu no centrālajiem un sarežģītākajiem institūtiem krimināltiesībās.⁵⁸

Kā izriet no Eiropas parlamenta un padomes direktīvas, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI, Latvijas Republikai kā Eiropas Savienības dalībvalstij ir jācenšas veicināt izlīgumu krimināllietās par nodarījumiem, attiecībā uz kuriem tās šāda veida pasākumus uzskata par atbilstošiem un nodrošina, lai jebkuru vienošanos starp cietušo un likumpārkāpēju, kas panākta tāda izlīguma gaitā, varētu ņemt vērā.

Izlīguma gadījumā, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 381.panta pirmās un otrās daļas noteikumiem, cietušā un personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, samierināšanos var veicināt Valsts probācijas dienesta apmācīts starpnieks, un ir noteikts, ka procesa virzītājs, konstatējot, ka kriminālprocesā ir iespējams izlīgums un ir lietderīgi iesaistīt starpnieku, par to var informēt Valsts probācijas dienestu, bet, ja noziedzīgu nodarījumu izdarījis nepilngadīgais, tad Valsts probācijas dienestu informē visos gadījumos, izņemot gadījumu, kad izlīgums jau noslēgts.

Lai gan Valsts probācijas dienesta apmācīts starpnieks kā obligāts ir paredzēts tikai, ja noziedzīgu nodarījumu ir izdarījis nepilngadīgais, tomēr, izlīgumu ar starpnieka līdzdalību būtu nepieciešams praktizēt pēc iespējas vairāk, taisnīguma un vienādas attieksmes nodrošināšanai.⁵⁹

Kā darbā iepriekš analizēts, cietušajai personai ar noziedzīgu nodarījumu bieži vien tiek atstāts būtisks psiholoģisks iespaids, kas bieži vien liedz pilnvērtīgi veikt savu tiesību izvērtējumu, līdz ar ko, stimulējot izlīgumu ar starpnieku, labvēlīgo iedarbību no izlīguma gūtu ne tikai personas, kas pašas ir bijušas spējīgas rast samierināšanos, bet gan arī tādas personas, kas sākumā vērtē kādu iemeslu dēļ izlīgumu kā nepieņemamu, nespējot, neesot gatavām rast samierināšanās iniciatīvu. Starpnieka iesaistīšana daudzos gadījumos vērtējama kā daudz efektīvāka nekā bez starpnieka. Tāpat arī, neskatoties uz to, ka atsevišķos gadījumos izlīgumam

⁵⁸ Reigase A., Izlīguma reglamentācija Krimināllikumā. Avots: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade - kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 133.-134.lp.

⁵⁹ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 366.lp

procesā nav būtiskas nozīmes, proti, kad tas nevar būt par pamatu procesa izbeigšanai, izlīguma veicināšana ir atbalstāma jebkurā gadījumā ievērojot sociālo nozīmīgumu.⁶⁰

Ar izlīgumu Valsts probācijas dienestā tiek saprasts strukturēts savstarpēju sarunu process, kurā pēc savas brīvas gribas piedalās cietušais un likumpārkāpējs un kuru vada neitrāla persona jeb starpnieks, palīdzot iesaistītajām personām vienoties par savstarpēji pieņemamu un taisnīgu risinājumu. Tādejādi, cietušais un persona, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu kopīgi runā par notikušo un cenšas rast savstarpēju mierinājumu un izpratni.⁶¹

Izlīguma īstenošana Valsts probācijas dienestā tika uzsākta ar apmācībām 2005.gadā Norvēģijas Nacionālajā Mediācijas dienestā, līdz ar to, tā īstenošanā Latvijā tika aizgūta Norvēģijas prakse.⁶²

Izlīguma process Norvēģijā tiek praktizēts daudz ilgstošāku laika posmu nekā Latvijā un ir izdevies panākt veiksmīgu sadarbību starp procesa virzītājiem un izlīguma starpniekiem, kas ir piesaistīti Norvēģijas Mediācijas dienestam. Līdz ar to, kā būtisks šādas veiksmīgas sadarbības un izlīguma procesa īstenošanas pamatnosacījums ir savstarpēja uzticēšanās starp visām iesaistītajām pusēm - sabiedrību, procesa virzītājiem, dienesta darbiniekiem un starpniekiem.⁶³

Tādejādi, ir būtiski, lai institūcijas (darbinieki) necīnītos savā starpā par funkciju sadalīšanu, bet attīstītu tādas metodes, kas sekmētu iesaistīto institūciju kopējo sadarbību, tātad cenšoties vienoti palīdzēt cietušajam.⁶⁴ Tas nozīmē katras institūcijas darbinieku izpratni un pieeju vērstu uz cietušā interesēm un vajadzībām, nevis formālismu.

Izlīgums Valsts probācijas dienestā tiek īstenots ar divu metožu palīdzību, pirmkārt, izlīgums, kurā piedalās cietušais un likumpārkāpējs, bet gadījumā, ja iesaistīts nepilngadīgais, tad vecāki, un atbalsta personas, otrkārt, ar izlīguma sanāksmi, kurā saruna norit pēc speciāla scenārija ar sagatavotiem jautājumiem noteiktā kārtībā un kurā piedalās visas nodarījumā ietekmētās puses, procesā iesaistot profesionālas personas.⁶⁵

Līdz ar to, izlīguma sanāksmē papildus piedalās arī citas iesaistītās personas, proti, ģimenes locekļi, skolas pārstāvji un tamlīdzīgas pusēm svarīgas personas, kas plaši tiek

⁶⁰ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 366.lp

⁶¹ Ziediņa D. Atjaunojošā taisnīguma izpratne un pieejamās metodes - kā tās izmantot savā praksē. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/atjaunojosa-taisniguma-izpratne> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

⁶² Ziediņa D. Izlīguma īstenošanas pieredze Valsts probācijas dienestā. 2013. 04.oktobris. Pieejams: www.mediacija.lv/images/2013_10/DianaZiedina_VPD.pdf [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

⁶³ [b.a] Par Norvēģijas valsts mediācijas dienestu. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/es_projekti/seminars_norvegija_izliguma_starpnieku_apmacitajiem.doc [aplūkots 2015.gada 25.novembrī]

⁶⁴ Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 7.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizacijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

⁶⁵ Ziediņa D. Atjaunojošā taisnīguma izpratne un pieejamās metodes - kā tās izmantot savā praksē. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/atjaunojosa-taisniguma-izpratne> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

izmantots gadījumos, kad noziedzīgā nodarījumā ir iesaistītas nepilngadīgajās personas, jo ir psiholoģiski un emocionāli vājākas.⁶⁶

Formāli izlīguma sekas noteiktas Kriminālprocesa likuma 538.pantā, proti, gadījumā, ja cietušais un apsūdzētais paziņo par izlīgumu līdz tiesas aiziešanai uz apspriežu istabu, tiesa, nepārbaudot lietas materiālus, var pieņemt lēmumu par apsūdzētā atbrīvošanu no kriminālatbildības un kriminālprocesa izbeigšanu. Tomēr, praktiskais pielietojums, sekas ir daudz plašākas, proti, izlīgums dod iespēju iesaistītajām pusēm veidot dialogu, tātad apzināt nodarījuma sekas un kopā meklēt risinājumu, tātad šādā veidā iespējams cietušajam gūstot plašāku psiholoģisko gandarījumu.⁶⁷

Līdz ar to, izlīgums ir iesaistīto pušu iespēja ar starpnieka palīdzību, kas nodrošina miermīlīgu sarunu uzturēšanu, runāt par notikušo un kā mainījusies dzīve pēc notikušā, veidot sarunu drošā un komfortablā vidē, rast ātrāku risinājumu bez tiesvedības, iesaistīt arī savus atbalstītājus, saņemt saprotošu attieksmi un konfidencialitāti. Turklāt, būtiski, ka šāda starpnieka palīdzība dod iespēju vieglāk pusēm veidot sarunu.⁶⁸

Izlīguma procesa organizēšana Valsts probācijas dienestā sākas ar pieprasījuma no policijas, prokuratūras, tiesas vai ierosinājuma no tiesneša un, kad saņemts iesniegums no cietušā, personas, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, vai likumiskā pārstāvja.⁶⁹

Izlīguma pamatā ir tādi pamatprincipi kā dalības personīgums un brīvprātīgums, cietušā tiesības tieši nepiedalīties, ja tas viņam var kaitēt, un likumiskā pārstāvja piedalīšanās iespēja, nepieciešamība pēc vienotas izpratnes par nodarījuma faktiem, iespēja jebkurā brīdī atteikties no procesa, procesa vadīšana ar apmācīta starpnieka palīdzību, kas virza procesu, konfidencialitātes un ētikas principu ievērošana, procesa iespējamība visās kriminālprocesa stadijās, iespējamība par jebkuru noziedzīgu nodarījumu.⁷⁰

Ja salīdzina ar agrāko pieeju, kas izrietēja arī no tiesu prakses, tā, piemēram, Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2001.gada 21.augusta lēmuma lietā Nr.SKK-256, tika atzīts, ka rūpēties par izlīgumu starp cietušo un tiesājamo nav tiesas pienākums un arī izlīguma gadījumā nav obligāti jāatbrīvo tiesājamais no atbildības vai soda, var secināt, ka izlīgums pārsvarā tika formāli sasaistīts ar tā sekām no kriminālprocesa viedokļa, taču šobrīd notiek

⁶⁶ [b.a.] Par Norvēģijas valsts mediācijas dienestu. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/es_projekti/seminars_norvegija_izliguma_starpnieku_apmacitajiem.doc [aplūkots 2015.gada 25.novembrī]

⁶⁷ Ziediņa D. Atjaunojošā taisnīguma izpratne un pieejamās metodes - kā tās izmantot savā praksē. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/atjaunojosa-taisniguma-izpratne> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

⁶⁸ [b.a.] Izlīgums. Pieejams: <http://www.probacija.lv/674> [aplūkots: 2015.gada 02.oktobrī]

⁶⁹ Ziediņa D. Izlīguma īstenošanas pieredze Valsts probācijas dienestā. 2013. 4.oktobrī. Pieejams: http://www.mediacija.lv/images/2013_10/DianaZiedina_VPD.pdf [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

⁷⁰ Ziediņa D. Atjaunojošā taisnīguma izpratne un pieejamās metodes - kā tās izmantot savā praksē. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/atjaunojosa-taisniguma-izpratne> [aplūkots 2015.gada 15.novembrī]

izlīguma īstenošanas aktualizēšana un sarunu procesa veicināšana, raugoties no plašāka tā nozīmīguma.⁷¹

Starptiek izlīgumā Valsts probācijas dienestā ir gan amatpersonas, gan, aizgūstot Norvēģijas pieredzi, arī piesaistītie brīvprātīgie, kuri tiek speciāli apmācīti un sertificēti uz diviem gadiem. Šādu brīvprātīgo piesaistīšana var tikt pozitīvi vērtēta, jo nav nepieciešamības pieļaut tikai Valsts probācijas dienesta amatpersonu darbību, ja šīs personas tiek speciāli apmācītas.⁷²

Kā izriet no grozījumiem Kriminālprocesa likuma 381.panta otrās daļas noteikumos, nosakot, ka gadījumos, kad noziedzīgu nodarījumu izdarījis nepilngadīgais, Valsts probācijas dienestu informē visos gadījumos, kad vēl nav izlīgums ticis noslēgts, salīdzinot 2012.gadā noslēgtos izlīgumus, kuros bijis iesaistīts nepilngadīgais, un šādus izlīgumus 2013.gada pirmajos astoņos mēnešos, skaits ievērojami palielinājās, proti, no 108 izlīgumiem uz 166 izlīgumiem, kas ir par 58 izlīgumiem jeb gandrīz pusi vairāk.⁷³

Tāpat vērtējot, piemēram, 2012.gadā noslēgtos izlīgumus, no 180 personām 162 personas bija atzinušas, ka tām ir bijis ļoti noderīgi satikt otru pusi, 59 personām tas bija daļēji noderīgi un tikai 15 personām tas nav bijis noderīgi. Kā arī no 200 personām 187 personas norādīja, ka ieteiktu citiem iesaistīties izlīguma procesā, 29 personas nezināja, bet tikai 16 personām bija negatīvs viedoklis, ka tās šādu procesu citiem neieteiktu.⁷⁴

Tomēr, ir būtiski, lai izlīguma process cietušajai personai neradītu kādu kaitējumu, vai nu no noziedzīga nodarījuma izdarītāja puses vai no kādu institūciju puses neatbalstošas attieksmes dēļ.

⁷¹ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2001.gada 21.augusta lēmums lietā Nr.SKK-256. Avots: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs: 1.grāmata Vispārīgā daļa. Rīga: firma "AFS", 2007, 385.lp.

⁷² Ziediņa D. Izlīguma īstenošanas pieredze Valsts probācijas dienestā. 2013. 4.oktobrī. Pieejams: http://www.mediacija.lv/images/2013_10/DianaZiedina_VPD.pdf [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

⁷³ Turpat.

⁷⁴ Turpat.

2.2. Cietušais izlīgumā

Noziedzīgu nodarījumu gadījumā cietušais ne tikai izšķiroši var ietekmēt procesu brīdī, kad tas tiek uzsākts, bet cietušās personai gribai ir saistoša nozīme procesa turpināšanā, tas ir, cietušanai personai pastāvēt iespējai atsaukt savu pieteikumu, sūdzību, gan arī noslēdzot izlīgumu.⁷⁵

Tādejādi atbilstoši Kriminālprocesa likuma 377.panta devītajam punktam iestājas kriminālprocesu nepieļaujošs apstāklis, proti, ja noticis cietušā un aizdomās turētā vai apsūdzētā izlīgums tādā kriminālprocesā, kuru var uzsākt tikai uz cietušās personas pieteikuma pamata, kriminālprocesu nedrīkst uzsākt, bet uzsākts process ir jāizbeidz.

Savukārt atbilstoši Kriminālprocesa likuma 379.panta pirmās daļas 2. un 4.punktam, iestājas pamats kriminālprocesa izbeigšanai, atbrīvojot personu no kriminālatbildības, proti, ja persona, kas izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu, ir izlīgusi ar cietušo vai viņa pārstāvi Krimināllikumā noteiktajos gadījumos, izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu, prokurors vai tiesa var izbeigt kriminālprocesu, taču, ja nepastāv ziņas, ka izlīgums panākts draudu vai vardarbības rezultātā vai izmantojot citus prettiesiskus līdzekļus.

Līdz ar to, kriminālatbildība var būt atkarīga no iesaistīto subjektu vēlēšanās un spējām vienoties, izlīgt, nevis no nodarījuma būtības.⁷⁶

Īstenojot izlīguma procesu, rodas iespējamība cietušajam noskaidrot, kā viņš jūtas, kā arī kādu iemeslu dēļ bija noticis noziedzīgs nodarījums un kādēļ tieši tādos apstākļos, proti, cietušajam bieži vien ir svarīgi noskaidrot kādēļ tieši viņš ir bijis tas, pret ko ticis vērsts noziedzīgs nodarījums, vai viņš bija kaut ko nodarījis, ka persona, kas izdarīja noziedzīgo nodarījumu, vērsās tieši pret viņu, un kādēļ tā notika.⁷⁷

Ir skaidrs, ka bieži vien personas ir vadītas kādu iemeslu dēļ, kas nav saistīti tieši ar konkrēto personu un iespējams, ja persona, kas ir cietusi, šos apstākļus varētu zināt, viņai būtu iespējams pavisam citādāk vērtēt situāciju, bet arī jebkurā gadījumā izrunājot tās interesējošos jautājumus cietušajam ir iespēja gūt skaidrību. Protams, ne visos gadījumos cietušais ir gatavs satikt personu, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, šādos gadījumos personai ir noteikti nepieciešams vēl papildus psiholoģisks atbalsts, nekā tikai starpnieka klātesamība, kas palīdz organizēt procesu.

⁷⁵ Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 358.lp

⁷⁶ Turpat, 359.lp

⁷⁷ Kronberga I. Probācijas programma Latvijas kriminālpolitikai. 2010. 10.februārī. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/viedokli/243943-probācijas-programma-latvijas-kriminalpolitikai/> [aplūkots: 2015.gada 11.novembrī]

Tomēr izlīguma procesam lielākoties ir vērtējami pozitīvi rezultāti, kā tas bijis redzams arī no aptauju rezultātiem. Cietušais, īstenojot izlīgumu, gūst visnotaļ nozīmīgus ieguvumus, ja viss ir noritējis veiksmīgi, tas ir, tādus kā iespēju ātrāk saņemt atbildību par nodarīto kaitējumu, paust savu viedokli un izjūtas par notikušo, saņemt atbildes uz sev svarīgiem jautājumiem un gūt lielāku drošības sajūtu arī nākotnei.⁷⁸

⁷⁸ [b.a.] Izlīgums. Pieejams: <http://www.probacija.lv/674> [aplūkots: 2015.gada 02.oktobrī]

3. SEKUNDĀRĀ VIKTIMIZĀCIJA

3.1. Jēdziena raksturojums

Saskaņā ar Eiropas parlamenta un padomes direktīvas Nr.2012/29/ES, ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI, noteikumiem, kas stājās spēkā 2012.gada 16.novembrī, dalībvalstīm būtu jāaizsargā noziegumos cietušie no sekundāras un atkārtotas viktimizācijas, no iebiedēšanas un no atriebības, tiem būtu jāsaņem piemērots atbalsts, kas sekmētu to atlabšanu, un būtu jānodrošina pietiekama piekļuve tiesu sistēmai.

Lai gan direktīva ietver norādi gan uz sekundāru, gan atkārtotu viktimizāciju, darbā tiek analizēta sekundāra viktimizācija krimināltiesībās, un ir būtiski saprast šo jēdzienu nozīmi un atšķirību.

Viktimizācija ir vērtējama kā situācija, kas atstāj ilgstošu un paliekošu kaitējumu, kas sastāv no vairākiem iespējamiem komponentiem, kā izpaužas šis radītais kaitējums: 1) emocionālu traumu, ietekmējošu cilvēka spēju droši un pilnvērtīgi iesaistīties sabiedrības sociālajos procesos; 2) kaitējumu veselībai, kā pārejošu vai paliekošu; 3) finansiālu ietekmi, kas ietver dažādus ārstēšanās izdevumus - stacionārai vai ambulatorai aprūpei, rehabilitācijai, psihologa konsultācijām - un zaudētus ienākumus darba tirgū; 4) slogs un izdevumi tiesību un veselības sistēmai; 5) emocionālas un finansiālas sekas arī ģimenes locekļiem un tuviniekiem, un pat sabiedrībai kopumā. Tātad viktimizācija kā situācija, radoša gan fiziskas, gan psiholoģiskas, gan mantiskas sekas cietušajam, gan arī citiem ar to skartiem indivīdiem.⁷⁹

Ja vērtēt jēdziena rašanos, tad "victim" no angļu valodas ir upuris, tātad viktimizācija kā kļūšana jeb padarīšana par upuri. Saskaņā ar skaidrojošo vārdnīcu raksturojumiem, viktimizācija tiek raksturota kā process, kas personas pārvērš par noziegumu upuriem, un šā procesa rezultāts var attiekties gan uz atsevišķu personu, gan uz kopumu. Protams, šeit atspoguļojas kļūšana par "noziegumu upuriem", tātad noziedzīgu nodarījuma rezultātā, bet sekundāras viktimizācijas gadījumā šis definējums ir nedaudz komplicētāks, proti, persona noziedzīga nodarījuma rezultātā kļūst par upuri, kas pēc tam procesa gaitā rada tai atkal sekas, nonākot upura lomā.⁸⁰

Iestāžu darbinieku, piemēram, policijas amatpersonu, nesagatavotība cietušā vajadzību cienīšanai un apmierināšanai var pārvērsties par cietušā sekundāro viktimizāciju jeb atkārtotām psihoemocionālām ciešanām. Turklāt cietušajam daloties ar savu negatīvo pieredzi ar cietiem

⁷⁹ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS" 2013. 17.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarījumos-cietuso-vajadzibu-nodrosinajums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-pētījuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

⁸⁰ Viktimizācija: Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=viktimiz%C4%81cija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

sabiedrības locekļiem, tas negatīvi ietekmē kopumā sabiedrības uzticēšanos policijai un gatavību sadarboties un ziņot par likumpārkāpumiem.⁸¹

Sekundārā viktimizācija raksturojama kā psihisks pārdzīvojums, kurš rodas kādu institūciju, ģimenes vai sabiedrības negatīvas reakcijas rezultātā un kura pazīmes var būt netaisnīguma izjūta un pazemojuma sajūta.⁸²

Šāda sekundārā viktimizācija ir atkārtota ciešanu nodarīšana noziedzīgā nodarījumā cietušai personai tiešā saistībā ar noziedzīgā nodarījumā jau notikušo cietušā tiesību aizskārumu. Šādi tiesību aizskārumi var izpausties kā cietušās personas kaunināšana, tendenciozi neatbilstoša personai pienākošos atbalsta un aprūpes pakalpojumu kvalitātes sniegšana, arī personas tiesību aizskārums izmeklēšanas un izskatīšanas ietvaros.⁸³

Nozieguma iespējamās sekas ir arī psiholoģiskās stresa reakcijas un satricinājumi, kas var atstāt ilglaicīgu iespaidu, un šīs reakcijas, to izpausme ir atkarīgas no nozieguma rakstura un vairākiem faktoriem, proti, no traumējošā notikuma individuālās nozīmības, psiholoģiskās aizsargātības pakāpes, pašregulācijas spējām, nozieguma rakstura.⁸⁴

Analizējot dažādus avotus un viedokļus, saskatāms, ka bieži vien netiek nošķirts un tiek savstarpēji pielīdzināts jēdziens sekundārā viktimizācija un jēdziens atkārtota viktimizācija. Sekundārs jēdzieniski, saskaņā ar skaidrojošās vārdnīcas definējumu, ir tāds, kas radies kā iepriekšējā sekas un laika ziņā seko kam agrākam, tātad rodas pakārtoti.⁸⁵ Savukārt, atkārtots ir tāds, kas veikts, realizēts vēlreiz, vairākas reizes, tātad arī seko kam agrākam, bet vēlreiz saturot tādu pašu raksturu.⁸⁶ Līdz ar ko, ir būtiski nošķirt sekundāro viktimizāciju kā pakārtotas sekas procesuālajās darbībās ar tiesību aizskārumu no atkārtotas viktimizācijas jēdziena kā atkārtotas ciešanas ar atkārtotu noziedzīgu nodarījumu pret cietušo personu.

Sekundāra viktimizācija atjauno sākotnējās krīzes jeb pārdzīvojuma reakcijas, paildzina pārvarēšanas procesu un traucē tās normālu norisi, līdz ar to ir būtiski sniegt psiholoģisko atbalstu, īstenojot psiholoģisko aptauju, sniedzot emocionālu atbalstu, informēšanu, stresa pārvarēšanas apgūšanu, u.c.⁸⁷

⁸¹ Valsts policijas attīstības koncepcija (informatīvā daļa). 2013. Pieejams: [aplūkots 2015. gada 01. novembrī]

⁸² [b.a.] Cietušo tiesības. Pieejams: http://www.cac.lv/lv/cietuso_tiesibas [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

⁸³ Valsts policijas attīstības koncepcija (informatīvā daļa). 2013. Pieejams: [aplūkots 2015.gada 01. novembrī]

⁸⁴ Vlasenko O. Konferences "Krīze un tās sekas. Psiholoģiskās palīdzības veidi." tēzes: Nozieguma upuru krīžu stāvokļa pārdzīvošana. Palīdzības īpatnības. Cietušo atbalsta centra darbība. Pieejams: <http://www.lppapsihologi.lv/en/lppa-actions/materials/18-olga-vlasenko> [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

⁸⁵ Sekundārs: Terminu un svešvārdu vārdnīca. Vardnīca.lv. Pieejams: <http://www.vardnica.lv/svesvardu-vardnica/s/sekundars> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

⁸⁶ Atkārtots: Terminu un svešvārdu vārdnīca. Vardnīca.lv. Pieejams: <http://www.vardnica.lv/svesvardu-vardnica/a/atkartots> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

⁸⁷ Vlasenko O. Konferences "Krīze un tās sekas. Psiholoģiskās palīdzības veidi." tēzes: Nozieguma upuru krīžu stāvokļa pārdzīvošana. Palīdzības īpatnības. Cietušo atbalsta centra darbība. Pieejams: <http://www.lppapsihologi.lv/en/lppa-actions/materials/18-olga-vlasenko> [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

Tādejādi, izvērtējot dažādus skaidrojumus, var definēt, ka sekundāra viktimizācija ir pakārtotu psihoemocionālu ciešanu nodarīšana noziedzīgā nodarījumā cietušai personai saistībā ar noziedzīgam nodarījumam pakārtotu tiesību aizskārumu, kas izpaužas neatbilstošā personas tiesību ievērošanā un attieksmes un atbalsta nodrošināšanā, un ciešanu nodarīšana netieši cietušās personas tuviniekiem un sabiedrībai.

3.2. Sekundārās viktimizācijas cēloņi

Kā izriet no sekundārās viktimizācijas jēdziena definējuma un būtības, šīs problēmas viens no cēloņiem ir procesā iesaistīto iestāžu un to darbinieku negatīvā ietekme uz cietušo, kas ir bijusi aizskaroša.⁸⁸

Turklāt šī aizskarošā rīcība daudzos gadījumos it nevis apzināta, bet arī nejauša, nepastāvot pietiekamām iemaņām darbā ar cietušo, bet pastāvot formālisma. Policijas darbā kā šāda problēma tiek atklāta policijas amatpersonu praktisko iemaņu un zināšanu trūkums darbā ar cietušajiem un ir atzīts, ka tas veicina cietušo sekundāro viktimizāciju un latentu noziedzību.⁸⁹

Tam par pamatu pārsvarā ir bijusi nepietiekama attieksme pret cietušo, tā vajadzībām, līdz ar to, kā vispārīga problēma atklājas visaptverošas politikas un atbalsta sistēmas neesamība. Šādai sistēmai būtu jābūt nevis formālai kādu prasību izpildei un atspoguļojumam, bet gan sabiedrības, institūciju un citu, izpratnei un pārliecībai, kas veido atbalstu, ietvertu gan tiesību normās, veselības un labklājības pakalpojumos, tiesībsargājošo iestāžu darba formā, un nevalstiskajā sektorā.⁹⁰

Gadījumos, kad tiek aizvainota un noniecināta personas cieņa, tiek grautas personas morālās un fiziskās spējas un rīcība, kas satur pazemojošu izturēšanos pret personu var radīt cietušajam baiļu, ciešanu un mazvērtības sajūtu. Turklāt nav tik svarīgs rīcības mērķis, kā tās raksturs un ietekme uz cietušo personu.⁹¹

Diemžēl cietušais līdz šim kriminālprocesā tika bieži vien uzskatīts par tādu, kas tā pastiprinātas intereses gadījumā lieki traucē, jo tam ir jābūt pakārtotam nepieciešamībai iegūt ziņas, proti, ticis uzskatīts pamatā kā informācijas avots, un komunikācija ar cietušo, rūpes par viņa vajadzībām kā papildus slodzi radoša, kas procesa virzītāju vidū bieži vien tika uztverta kā procesa norises sarežģīšana, kas nesekmē ātru pabeigšanu un vainīgā sodīšanu. Turklāt šāda

⁸⁸ Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 82.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

⁸⁹ Valsts policijas attīstības koncepcija (informatīvā daļa). 2013. Pieejams: [aplūkots 2015.gada 01. novembrī]

⁹⁰ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 5.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarījumos-cietuso-vajadzību-nodrosinājums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-pētījuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

⁹¹ Par Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdu „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” un pārejas noteikumu 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 95. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 20. decembra spriedums lietā Nr.2010-44-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010_44_01.htm [aplūkots: 2015.gada 02.decembrī]

cietušā vajadzību noskaidrošana, to atbalstīšana un palīdzība daudzos gadījumos tika uzskatīta kā darba pienākumos neietilpstoša, jo to it kā neparedz Kriminālprocesa likuma noteikumi.⁹²

Tomēr, tieši šāda cietušā nenozīmīgās lomas un attieksmes pret cietušo un tā vajadzībās izpratne rada iespējams pat neapzinātu negatīvu attieksmi komunikācijā ar cietušo, kas cietušajam pakāpeniski rada vēlmes zudumu kontaktēties un viņam zūd ticība taisnīguma atjaunošanai ar realizēto procesu, negūstot pilnīgu apmierinājumu no formālas vainīgā sodīšanas.⁹³

Cietušo personu neapmierinātība ar kriminālprocesa iznākumu saistās ar neatgūto taisnīguma sajūtu, neapmierinātība ar soda mēru, neatgūto drošības sajūtu un neiegūto kompensāciju vai neapmierinātība ar tās apmēru. Izlīguma procesa īstenošanas gadījumos šāda neapmierinātība izpaužas kā neapmierinātība ar starpnieku darbību, izlīguma rezultātu, likumpārkāpēja attieksmi, kuras iemesli ir vainīgā nožēlas nesaņemšana, drošības sajūtas neatgūšana un kompensācijas neiegūšana. Tādejādi ir ļoti būtiski pievērst pastiprinātu uzmanību sniedzamajiem atbalsta pasākumiem.⁹⁴

Ja pāridarītājs nepilda izlīguma nosacījumus, cietušais tiek pakļauts viktimizācijai. Šādi izlīguma procesi negatīvi ietekmē cietušo, liedz atjaunot taisnīgumu un degradē izlīguma jēgu. Cietušajos tie veicina noraidošu attieksmi pret izlīgumu, kā arī mazina starpnieku motivāciju organizēt izlīgumu, mazina citu institūciju atbalstu izlīguma nodrošināšanai un plašākas sabiedrības ticību tā pievienotajai vērtībai. Līdz ar to būtiska ir izlīguma nosacījumu izpildes uzraudzība.⁹⁵

Cietusī persona no procesa sagaida operatīvu tās tiesību aizsardzību, atklātību un atsaucīgumu. Nav pieļaujams, ka tiek novilcināta kādu darbību veikšana vai informācijas sniegšana cietušajam, pēc atkārtotiem tā pieprasījumiem un lūgumiem.

Kriminālprocesā pieļautās kļūdas atstāj vistiešāko ietekmi uz cietušā psihoemocionālo stāvokli. Praksē bieži izplatītas kļūdas izpaužas kā nepamatota cietušā nosūtīšana uz papildu medicīnas ekspertīzi, vairākkārtēja pratināšana par vieniem un tiem pašiem faktiem un apstākļiem, nepiemērotas nopratināšanas telpas kā bērniem, tā pilngadīgām personām, piemēram, cietušā liecības uzklāšana, kurā atrodas vēl trīs izmeklētāji, tāpat arī procesa

⁹² Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 13.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

⁹³ Turpat.

⁹⁴ Turpat. 82.lp.

⁹⁵ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 32.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarījumos-cietuso-vajadzību-nodrošinājums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-pētījuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

virzītāju neizdarība, kas kavē ātru un kvalitatīvu darbību izpildi, un nenodrošinot saprātīgu termiņu ievērošanu.⁹⁶

Tāpat sekundāras viktimizācijas cēloņi ir saskatāmi arī plašāk - publisko mediju darbībās. Pastāv tādas ziņas, kuras par cietušo nebūtu jāizplata, taču cietušajam bieži vien nav skaidrs kā šādas tiesības aizstāvēt. Praksē ir gadījumi, kad ir redzēts, ka televīzijā ar radniekiem runā uz mājas fona, kurā dzīvo cietušais, vai arī tiek rādīta sieviete, pret kuru tikusi vērsta vardarbība. Šādi gadījumi nebūtu pieļaujami.⁹⁷

Ievērojot būtiskās sekas, kuras atstāj sekundāra viktimizācija uz cietušo un sabiedrību kopumā, ir ļoti būtiski veikt pietiekamu apzināšanu un rast risinājumus.

⁹⁶ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 17.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarījumos-cietuso-vajadzibu-nodrosinajums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-petijuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

⁹⁷[b.a.] "Providus" pārstāve: viņa nemaz neesot par preses brīvības ierobežošanu. 2015. 19.janvārī. Pieejams: http://www.pietiek.com/raksti/_providus__parstave_vina_nemaz_neesot_par_preses_brivibas_ierobezosanu [aplūkots 2015.gada 14.novembrī]

3.3. Sekundārās viktimizācijas novēršanas risinājumi

Eiropas parlamenta un padomes direktīvas Nr.2012/29/ES 18.pants paredz cietušā un viņa ģimenes locekļu tiesības uz aizsardzību, proti, neskarot aizstāvības tiesības, dalībvalstis nodrošina, ka ir pieejami pasākumi, ar ko cietušos un viņu ģimenes locekļus aizsargā no sekundāras un atkārtotas viktimizācijas, iebiedēšanas un atbēšanas, tostarp pret emocionāla vai psiholoģiska kaitējuma risku, un ar ko aizstāv cietušo cieņu noprotināšanas un liecības sniegšanas laikā, un vajadzības gadījumā šādi pasākumi ietver arī procedūras, kas cietušo un viņu ģimenes locekļu fiziskai aizsardzībai noteiktas saskaņā ar valsts tiesību aktiem.

Līdz ar to, cietušajam ir noteiktas tiesības uz aizsardzību - valsts pienākums ir rūpēties par cietušo un viņu tuvinieku drošību, kā arī novērst cietušo sekundāro viktimizāciju. Šo mērķu sasniegšanai var tikt veikti speciāli pasākumi, lai novērstu cietušo iebiedēšanas un atbēšanas iespējas, aizstāvētu cietušo cieņu noprotināšanas un liecības sniegšanas laikā.⁹⁸

Kā pozitīvi vērtējama ir uz sekundāras viktimizācijas novēršanu vērstu pasākumu ieviešana, proti, atšķirīga pieeja pierādījumu iegūšanā, šī jautājuma aktualizēšana un atbalsta sistēmas uzlabošanā un viktomaloģisku aptauju veikšana, lai identificētu cietušos un problēmas.⁹⁹

Būtiska palīdzība cietušajam ir saņemt profesionālu palīdzību, ko varētu sniegt psihologs vai psihoterapeits, atgriežot viņu iepriekšējā psiholoģiskā funkcionēšanas līmenī, iedrošināt brīvi izpaust savas emocijas un pārdzīvojumus, apzināt, ka sajūtu izpausmes ir dabiskas un pārvaramas. Psiholoģisko atbalstu cietušais var saņemt arī valsts īstenotajos krīžu un atbalsta centros, tomēr ir jānotiek ar vien lielākam šādas palīdzības profesionalitātes izaugumam.¹⁰⁰

Ir nepieciešams radīt atbilstošu attieksmi pret cietušajiem. Dažādos ētikas un uzvedības noteikumos šobrīd ir paredzēts, ka saskarsmē ar personām ir jārespektē un jāaizsargā cilvēka cieņa un jābūt pieklājīgam un iecietīgam, ar vārdiem un rīcību nedrīkst radīt kļūdainu priekšstatu par savu objektivitāti un aizspriedumu neesamību, jābūt iecietīgam un pieklājīgam, tomēr ir būtiski veicināt šo noteikumu izpratni un nozīmīgumu.¹⁰¹

⁹⁸ Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 24.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

⁹⁹ Turpat. 95.lp.

¹⁰⁰ [b.a.] Cietušo tiesības. Pieejams: http://www.cac.lv/lv/cietuso_tiesibas [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

¹⁰¹ Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 15.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

Viens no risinājumiem, kā nodrošināt taisnīgumu un vienlīdzību attieksmē, būtu turpināma izlīguma ar starpnieku praktizēšanas paplašināšana kriminālprocesā.¹⁰² Līdz ar to, būtu nepieciešams pāriet uz informēšanas obligātumu par izlīguma iespējamību, proti, procesa virzītājs, konstatējot, ka kriminālprocesā ir iespējams izlīgums un ir lietderīgi iesaistīt starpnieku, par to nevis var informēt, bet informē Valsts probācijas dienestu. Protams, līdz šim jau bija noteikts, ka noziedzīga nodarījuma gadījumā, kuru izdarījis nepilngadīgais, Valsts probācijas dienestu informē visos gadījumos, izņemot gadījumu, kad izlīgums jau noslēgts.¹⁰³

Būtu veicamas izmaiņas Kriminālprocesa likuma 381.panta otrās daļas noteikumos, nosakot, ka: "Procesa virzītājs, konstatējot, ka kriminālprocesā iespējams izlīgums un ir lietderīgi iesaistīt starpnieku, par to informē Valsts probācijas dienestu, izņemot gadījumu, ja izlīgums jau noslēgts."

Izlīgumā īstenojot konflikta risināšanu starp pusēm, ar taisnīguma atjaunošanas pieeju sniedzot iespēju pārrunāt noziedzīgā nodarījuma sekas, tādejādi mazinot iespējamo ietekmi uz iesaistīto pušu dzīvi nākotnē, īstenojot pietiekamu atbalstu cietušajiem un stimulējot, ka šīs personas sarunājas ar pārkāpēju īstenojot izlīguma procesu, tiek atstāta pozitīva ietekme ne tikai uz sekundāras viktimizācijas novēršanu, bet arī dalība izlīgumā stimulē noziedzīga nodarījuma izdarītājam, it īpaši jauniešiem, tā uzvedības korekciju, tiekoties ar cietušo, un var novērst atkārtotu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, līdz ar to, tas varētu neizdarīt pārkāpumus nākotnē, tātad, pozitīvi ietekmējot arī atkārtotas viktimizācijas novēršanu.¹⁰⁴

Sekundārās viktimizācijas novēršanas risinājums atsevišķu piemēru ziņā varētu būt tāds, ka cietušajam, neatkarīgi no tā vecuma, proti, vai tas ir bērns vai pieaugušais, viņam būtu jābūt tiesībām tikt nopratinātam tikai vienreiz, ierakstot viņa liecības, tiesībām netikties ar vainīgo un tiesībām tikt nopratinātam atbilstīga eksperta klātbūtnē. Šādas tiesības varētu būt īpaši nozīmīgas gadījumos, kad ir notikusi vardarbība pret sievietēm, bērniem un cilvēku tirdzniecība un seksuāla izmantošana.¹⁰⁵

Ir būtiski saprast, ka atbilstoša attieksme pret vajadzībām rada daudzus valsts ekonomiskos ieguvumus, samazinot izdevumus tautsaimniecības, veselības aprūpes nozarē, tiesvedības sistēmā. Tas ir saistīts ar to, ka vienaldzīga attieksme pret cietušajiem kavē atgūšanos

¹⁰² Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 365.lp

¹⁰³ Strada-Rozenberga K. Cietušais tiesību realizācija privātās apsūdzības lietās - krimināltiesiskais regulējums, prakse, problēmas, risinājumi. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010, 762.lp

¹⁰⁴ [b.a.] Par Norvēģijas valsts mediācijas dienestu. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/es_projekti/seminars_norvegija_izliguma_starpnieku_apmacitajiem.doc [aplūkots 2015.gada 25.novembrī]

¹⁰⁵ Pētījums: Politikas virzieni vardarbības izskaušanai pret sievietēm, bērniem un jauniešiem jaunajās ES dalībvalstīs (Pievienojušās ES 2004. gadā): Ieteikumi. Pieejams: http://www.ff.uni-lj.si/Portals/0/Dokumenti/Raziskovanje/Programi_projekti/DAPHNE/Publikacije/RECOMMENDATIONS%20Latvian.pdf [aplūkots 2015.gada 14.novembrī]

no sekām, kas rada papildus izdevumus veselības aprūpes jomā, samazinot pilnvērtīgas spējas darba un sociālajā sfērā un saistīts ar vēlmes zudumu sadarboties nodarījumu atklāšanā un vainīgā sodīšanā.¹⁰⁶

Būtu nepieciešams panākt palīdzības pieejamību visām cietušo grupām visā valstī, speciālistu spēju atpazīt un novērtēt cietušos, proti, to vajadzības, un panākt saskaņotu rīcību starp iesaistītajām institūcijām gan proaktīvā, gan reaktīvā rīcībā. Kā arī kā īpaši būtiska būtu arī rīcība attiecībā uz cietušo informētību, proti, praktizējot cietušā tiesību izrakstu sniegšanu, metodisko materiālu izstrādi un tamlīdzīgi.¹⁰⁷

Saistītās informācijas atspoguļošana sabiedrībai varētu notikt gan attiecīgo valsts iestāžu (policijas, prokuratūras, probācijas dienesta) interneta mājaslapās, gan publiskajos medijos (veidojot informatīvos materiālus par cietušo tiesībām un popularizējot atbalsta centrus un norādot, kur šādu informāciju ir iespējams plašāk aplūkot, piemēram, valsts iestāžu mājaslapās).

¹⁰⁶ Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. 6., 12.-13.lp. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarījumos-cietuso-vajadzibu-nodrosinajums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-petijuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]

¹⁰⁷ Turpat, 23.lp.

KOPSAVILKUMS

Bakalaura darba laikā tika izpētīti dažādu autoru viedokļi, prakses materiāli un normatīvie akti, kā rezultātā darba autore formulēja vairākus secinājumus.

1. Cietušajai personai nedrīkst rasties netiešs pamudinājums atteikties no statusa iegūšanas, tātad ir jārada pilnīga izpratne par statusa ieņemšanu un jārada drošības sajūta statusa ieņemšanā. Lai cietušais justos droši, cietušajam jāsaņem labvēlīga attieksme un garantijas, ka cietušais procesā netiek papildus psihoemocionāli traumatizēts.
2. Ņemot vērā, ka situācijās, kad no cietušajiem ticis noņemts pierādīšanas pienākuma slogs, reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits ir pieaudzis pat vairākas reizes, ir secināms, ka pašu cietušo personu iniciatīva bieži vien nepastāv, kam pamatā ir dažādi gan ārēju, gan iekšēju pamudinājumu vadīti iemesli. Tāpat arī nav pietiekama cietušo persona iniciatīva situācijās, kad kriminālprocess var tikt uzsākts bez personas iesnieguma.
3. Ir notikusi pāreja no formālas fokusēšanās uz likumpārkāpēja sodīšanu kriminālprocesā un viņa resociālizēšanās nozīmīguma uz mērķi fokusēties uz cietušā nozīmīgumu kriminālprocesā un viņa vajadzību nodrošināšanu. Notikusī pāreja vērtējama kā atbalstāma, taču no teorijas ir pēc iespējas ieviešama praksē.
4. Ievērojot cietušo personu dažādību, personām jeb speciālistiem, kuri sastopas ar šīm dažādām cietušo grupām, jāspēj novērtēt cietušo individuālās vajadzības un izmantot tām atbilstošu pieeju. Šāda pieeja prasa papildus praktisko iemaņu attīstīšanu, tādējādi speciāli izveidotu apmācību īstenošanu un papildus speciālistu iesaistīšanu, piemēram, psihologu iesaistīšanu.
5. Cietušajam ir tiesības uz tiesiskuma atjaunošanu, tātad nepietiek vien ar kriminālprocesa pabeigšanu, bet taisnīgums un tiesiskums tiek atjaunots līdz ar tiesisko līdzsvaru cietušajam un tā integrāciju sabiedrībā, tādējādi atjaunojot arī visas sabiedrības līdzsvaru kā kopumu. Cietušā integrācija sabiedrībā prasa atbalsta sistēmas plašāku attīstīšanu, proti, arī atbalsta centru darbības attīstīšanu.
6. Nav pieļaujama institūciju un to darbinieku cīņa savā starpā par funkciju sadalīšanu, bet ir attīstāmas tādas metodes, kas sekmētu iesaistīto institūciju kopējo sadarbību, tātad cenšoties vienoti palīdzēt cietušajam. Tas nozīmē katras institūcijas darbinieku izpratni un pieeju vērstu uz cietušā interesēm un vajadzībām, nevis formālismu.
7. Pastāv nepilnīga izpratne par sekundārās viktimizācijas un atkārtotas viktimizācijas būtību, proti, jēdzieni netiek nošķirti un precīzi lietoti, taču to nošķiršana ir būtiska. Ja sekundārā viktimizācija ir kā pakārtotas sekas procesuālajās darbībās, kas radušās ar tiesību aizskārumpu,

tad atkārtota viktimizācija ir atkārtotas ciešanas ar atkārtotu noziedzīgu nodarījumu pret cietušo personu.

8. Izvērtējot dažādos avotos sniegtos skaidrojumus, tiek izvirzīta šāda sekundārās viktimizācijas definīcija - sekundāra viktimizācija ir pakārtotu psihoemocionālu ciešanu nodarīšana noziedzīgā nodarījumā cietušai personai, saistībā ar noziedzīgam nodarījumam pakārtotu tiesību aizskārumu, kas izpaužas neatbilstošā personas tiesību ievērošanā un attieksmes un atbalsta nodrošināšanā, un ciešanu netieša nodarīšana cietušās personas tuviniekiem un sabiedrībai.
9. Sekundārās viktimizācijas pamatā ir procesā iesaistīto iestāžu un to darbinieku negatīvā ietekme uz cietušo, kas ir aizskārusi cietušo, turklāt šī aizskarošā rīcība daudzos gadījumos ir nevis apzināta, bet arī nejauša, nepastāvot pietiekamām iemaņām darbā ar cietušo, bet pastāvot formālismam, praktisko iemaņu un zināšanu trūkumam darbā ar cietušajiem, nepietiekami apzinot viņa vajadzības, līdz ar to, visaptverošas politikas un atbalsta sistēmas neesamība.
10. Būtu nepieciešams pāriet uz informēšanas obligātumu par izlīguma iespējamību, proti, procesa virzītājs, konstatējot, ka kriminālprocesā ir iespējams izlīgums un ir lietderīgi iesaistīt starpnieku, par to nevis var informēt, bet informē Valsts probācijas dienestu. Būtu veicamas izmaiņas Kriminālprocesa likuma 381.panta otrās daļas noteikumos, nosakot, ka: "Procesa virzītājs, konstatējot, ka kriminālprocesā iespējams izlīgums un ir lietderīgi iesaistīt starpnieku, par to informē Valsts probācijas dienestu, izņemot gadījumu, ja izlīgums jau noslēgts."
11. Var secināt, ka izlīgumā īstenojot konflikta risināšanu starp pusēm, ar taisnīguma atjaunošanas pieeju, tiek atstāta pozitīva ietekme ne tikai uz sekundārās viktimizācijas novēršanu, bet arī dalība izlīgumā stimulē noziedzīga nodarījuma izdarītājam, it īpaši jauniešiem, tā uzvedības korekciju, tiekoties ar cietušo, un var novērst atkārtotu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, līdz ar to, tas varētu neizdarīt pārkāpumus nākotnē, tātad, pozitīvi ietekmējot arī atkārtotas viktimizācijas novēršanu.
12. Ir nepieciešams pasākumu kopums sabiedrības attieksmes veidošanā, praktizējot metodisko materiālu izstrādi un esošo materiālu izplatīšanu. Šādas informācijas atspoguļošana varētu notikt gan attiecīgo valsts iestāžu (policijas, prokuratūras, probācijas dienesta) interneta mājaslapās, gan publiskajos medijos (veidojot informatīvos materiālus par cietušo tiesībām un popularizējot atbalsta centrus un norādot, kur šādu informāciju ir iespējams plašāk aplūkot, piemēram, valsts iestāžu mājaslapās).

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

1. Literatūra

1. Bordāns J. Atjaunojot sabiedrības ticību tiesiskumam. Jurista vārds, 2014. 21.janvārī, nr.3.
2. [b.a.] Cietušo tiesības. Pieejams: http://www.cac.lv/lv/cietuso_tiesibas [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]
3. [b.a.] Izlīgums. Pieejams: <http://www.probacija.lv/674> [aplūkots: 2015. gada 02. oktobrī]
4. Kalnmeiers Ē. Ģenerālprokurors: ir jāziņo par ikvienu noziedzīgu nodarījumu. Jurista Vārds, 2015. 8. decembrī, nr. 48.
5. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs: 1.grāmata Vispārīgā daļa. Rīga: firma "AFS", 2007.
6. Kronberga I. Probācijas programma Latvijas kriminālpolitikai. 2010. 10.februārī. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/viedokli/243943-probacijas-programma-latvijas-kriminalpolitikai/> [aplūkots: 2015.gada 11.novembrī]
7. Meikališa A. Jaunas vēsmas cietušo aizsardzībā - ES direktīva par cietušo tiesību minimālajiem standartiem un tās iespējamā ietekme uz kriminālprocesu Latvijā. Avots: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade - kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013.
8. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa dalībnieki// Rakstu kopas "Pārmaiņu laiks kriminālprocesā" 3.raksts. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010.
9. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa likuma attīstība: 01.06.2009.-30.06.2009. Kriminālprocesa likuma grozījumu komentāri - kriminālprocesā iesaistītās personas. Speciālā procesuālā aizsardzība. Pierādījumi un izmeklēšanas darbības// Rakstu kopas "Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās" 2.raksts. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010.
10. [b.a.] Par Norvēģijas valsts mediācijas dienestu. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/es_projekti/seminars_norvegija_izliguma_starpnieku_apmacitajiem.doc [aplūkots 2015.gada 25.novembrī]
11. [b.a.] "Providus" pārstāve: viņa nemaz neesot par preses brīvības ierobežošanu. 2015. 19.janvārī. Pieejams: http://www.pietiek.com/raksti/_providus__parstave_vina_nemaz_neesot_par_preses_brivibas_ierobezosanu [aplūkots 2015.gada 14.novembrī]

12. Reigase A., Izlīguma reglamentācija Krimināllikumā. Avots: Tiesību interpretācija un tiesību jaunrade - kā rast pareizo līdzsvaru: Latvijas Universitātes 71.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013.
13. Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=viktimiz%C4%81cija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]
14. Strada-Rozenberga K. Cietušais tiesību realizācija privātās apsūdzības lietās - krimināltiesiskais regulējums, prakse, problēmas, risinājumi. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010.
15. Strada-Rozenberga K. Cietušais un tā tiesības kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010.
16. Strada-Rozenberga K. Nepilngadīgā, kuram ar noziedzīgu nodarījumu nodarīts kaitējums, statuss kriminālprocesā. Avots: Kriminālprocess. Raksti. 2005-2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2010.
17. Terminu un svešvārdu vārdnīca. Vardnica.lv. Pieejams: <http://www.vardnica.lv/svesvardu-vardnica/> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]
18. Valsts policijas attīstības koncepcija (informatīvā daļa). 2013. Pieejams: [aplūkots 2015.gada 01. novembrī]
19. Vlasenko O. Konferences "Krīze un tās sekas. Psiholoģiskās palīdzības veidi." tēzes: Nozieguma upuru krīžu stāvokļa pārdzīvošana. Palīdzības īpatnības. Cietušo atbalsta centra darbība. Pieejams: <http://www.lppapsihologi.lv/en/lppa-actions/materials/18-olga-vlasenko> [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]
20. Ziediņa D. Atjaunojošā taisnīguma izpratne un pieejamās metodes - kā tās izmantot savā praksē. Pieejams: <http://www.slideshare.net/providus/atjaunojosa-taisniguma-izpratne> [aplūkots 2015.gada 19.oktobrī]
21. Ziediņa D. Izlīguma īstenošanas pieredze Valsts probācijas dienestā. 2013. 04.oktobris. Pieejams: www.mediacija.lv/images/2013_10/DianaZiedina_VPD.pdf [aplūkots 2015.gada 02.oktobrī]

2. Normatīvie akti

1. Eiropas parlamenta un padomes direktīva Nr. 2012/29/ES ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI. 2012. 25. oktobris. Pieejams: <http://www.l2d.lv/leul.php?i=149519> [aplūkots 2015.gada 01.novembrī]
2. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1.jūlijs, nr.43, Ziņotājs, 1994. 31.marts, nr.6.

3. Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 08.jūlijs, nr.199. Ziņotājs, 1998. 04.augusts, nr.15.
4. Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, nr.74. Ziņotājs, 2005. 09.jūnijs, nr.11.
5. Likumprojekta „Grozījumi Kriminālprocesa likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttcategory=276/Lp12> [aplūkots 2015.gada 07.novembrī]
6. Likumprojekts "Grozījumi Kriminālprocesa likumā". Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttcategory=276/Lp12> [aplūkots 2015.gada 07.novembrī]

3. Juridiskās prakses materiāli

1. Par Aizturēto personu turēšanas kārtības likuma 7. panta piektās daļas 1. punkta vārdu „kuras augstums nepārsniedz 1,2 metrus” un pārejas noteikumu 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 95. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010. gada 20. decembra spriedums lietā Nr. 2010-44-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2010_44_01.htm [aplūkots: 2015.gada 02.decembrī]
2. Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 390. – 392.² panta un 1997.gada 20.februāra likuma “Grozījumi Latvijas Kriminālprocesa kodeksā” pārejas noteikumu 3.punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002.gada 5.marta spriedums lietā Nr.2001-10-01. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19&smode=1> [aplūkots: 2015.gada 02.decembrī]
3. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2001.gada 21.augusta lēmums lietā Nr.SKK-256. Avots: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs: 1.grāmata Vispārīgā daļa. Rīga: firma "AFS", 2007.
4. Dzenovska I., Judins A., Zavackis A. Noziedzīgos nodarījumos cietušo vajadzību nodrošinājums: Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Pētījuma kopsavilkums. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. Pieejams: <http://providus.lv/article/noziedzigos-nodarijumos-cietuso-vajadzibu-nodrosinajums-atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija-petijuma-kopsavilkums> [aplūkots 2015.gada 14.oktobrī]
5. [b.a.] Pētījums: Politikas virzieni vardarbības izskaušanai pret sievietēm, bērniem un jauniešiem jaunajās ES dalībvalstīs (Pievienojušās ES 2004. gadā): Ieteikumi. Pieejams:

<http://www.ff.uni->

[lj.si/Portals/0/Dokumenti/Raziskovanje/Programi_projekti/DAPHNE/Publikacije/RECOMMENDATIONS%20Latvian.pdf](http://www.ff.uni-lj.si/Portals/0/Dokumenti/Raziskovanje/Programi_projekti/DAPHNE/Publikacije/RECOMMENDATIONS%20Latvian.pdf) [aplūkots 2015.gada 14.novembrī]

6. Zavackis A., Judins A., Dzenovska I., Kronberga I., Sīle S. Atbalsts viktimizācijas prevencijai Latvijā. Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs "PROVIDUS"", 2013. Pieejams: <http://providus.lv/article/atbalsts-viktimizācijas-prevencijai-latvija> [aplūkots 2015.gada 03.novembrī]

Bakalaura darbs „Cietušā loma izlīguma procesā un sekundārā viktimizācija" izstrādāts
LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Jana Aboļeviča

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: vieslektors Jānis Maizītis _____ .2015

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā __.__.2015

Dekāna pilnvarotā persona: _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.201_. prot. Nr. ____.

Komisijas sekretārs: _____